

Strategije konzervativnih društvenih pokreta u Hrvatskoj

Gegić, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:492034>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-12-01**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Diplomski rad

**STRATEGIJE KONZERVATIVNIH DRUŠTVENIH POKRETA U
HRVATSKOJ**

Lucija Gegić

mentor: izv. prof. dr. sc. Kruno Kardov

Zagreb, rujan 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Osnovni pojmovi i određenje	1
2.1. Društveni pokreti	2
2.2. Konzervativni društveni pokreti – religiozno-politički pokreti?	6
2.3. Strategije, taktike, diskurz	10
3. Razvoj i pregled glavnih inicijativa konzervativnih religiozno-političkih pokreta u Hrvatskoj	12
3.1. Zdravstveni odgoj i spolna ravnopravnost	13
3.2. Referendum o ustavnoj definiciji braka	14
3.3. Istina o Istanbulskoj	15
3.4. Ostale inicijative	16
4. Strategije konzervativnih religiozno-političkih pokreta u Hrvatskoj	17
4.1. Arene, tempiranje, targetiranje	17
4.2. Taktike	20
4.3. Diskurzivne prakse	21
4.4. Primjeri mobilizacije pokreta	23
4.4.1. Referendum o braku	23
4.4.2. Istina o Istanbulskoj	25
5. Zaključak	27
Literatura	29
Sažetak	34
Summary	34

1. Uvod

Iako postoje od 70-ih, prve javne akcije konzervativnih aktera u Hrvatskoj krenule su još 2006. godine, a Hrvatska ih je javnost postala svjesnija tek 2013. godine kada je udruga U ime obitelji pokrenula referendumsku inicijativu za promjenu ustavne definicije braka. Od tada svjedočimo povećanom broju institucionalnih i izvaninstitucionalnih akcija koje ovi akteri provode.

Cilj je rada proučiti strategije koje konzervativni društveni pokreti koriste pri postizanju svojih političkih ciljeva. Relevantnost teme proizlazi iz masovne podrške kampanjama konzervativnih društvenih pokreta u posljednjih nekoliko godina te njihovom uspjehu. Konzervativni su društveni pokreti počeli koristiti domenu civilnog društva, a Cerovac (2018) navodi kako svjedočimo porastu iliberalnih i ekstremnih NGO-a te kako oni ne predstavljaju prijetnju samo participativnom dijelu demokracije, već liberalnoj demokraciji u cijelosti. Također navodi kako su te organizacije počele „koristiti mehanizme participativne demokracije, kombinirajući ih s populističkim i antiestablišmentskim narativima te polarizirajućim društvenim medijima kako bi limitirali ili smanjili prava i slobode marginaliziranih manjina“ (Cerovac, 2018: 16)

Na početku rada problematizirat ćemo definiciju društvenih pokreta te pokušati smjestiti pokret kojim se bavimo na spektar političkih ideologija. Zatim ćemo problematizirati i koncepte strategija, taktika i diskurza koji su nam potrebni za kasniju analizu primjera. Nakon pregleda razvoja konzervativnih društvenih pokreta u Hrvatskoj i njihovih najznačajnijih akcija, posvetit ćemo se strategijama koje pokreti koriste u svom djelovanju, s posebnim osvrtom na diskurzivne prakse.

Doprinos ovoga rada vidimo u proširivanju znanja o razvoju konzervativnih društvenih pokreta u Hrvatskoj, s obzirom na to da se njihova brojčanost i snaga povećava, a istovremeno nam nedostaje sustavnije analize tih fenomena.

2. Osnovni pojmovi i određenje

Sociologija društvenih pokreta kompleksno je znanstveno područje koje je uzlet u razvoju počelo dobivati 70-ih godina prošlog stoljeća, a na našim prostorima posljednjih godina sve više dobiva na važnosti. Proučavanje društvenih pokreta može biti zahtjevno, s obzirom na to da pri analizi na umu valja imati brojne faktore koji čine društveni pokret ili utječu na njega, zbog čega nije neobično da su brojnim autorima upućene zamjerke na njihov rad. Osim obraćanja pažnje na fineze samog određenja fenomena, ponekad je teško identificirati sam fenomen u praksi i odrediti granice između stranke, društvenog pokreta, organizacije

društvenog pokreta ili nečeg trećeg. Stoga ćemo za početak posebnu pozornost obratiti na definiranje upravo osnovnih koncepata koji su nam potrebni za kasniju analizu.

2.1. Društveni pokreti

Društveni pokreti su, kao što to navodi Davidson (2013), jedan od fenomena koje je lakše prepoznati nego definirati. Postoje brojne definicije društvenih pokreta različitih autora; McAdam (1982), primjerice, govori o „racionalnim pokušajima isključenih grupa da mobiliziraju dovoljno političke moći kako bi unaprijedili kolektivne interese kroz neinstitucionalna sredstva“¹ (37), dok Meyer i Tarrow (1998: 4) navode kako su to kolektivni izazovi postojećim odnosima moći i distribucije za ljude sa zajedničkim svrhama i solidarnostima, u trajnoj interakciji s elitama, oponentima i autoritetima. Zald, Oberschall i Tilly tvrde da su društveni pokreti „racionalne, svrhovite i organizirane akcije“ te da kolektivne akcije proizlaze iz *cost-benefit* analize na koju utječe i prisutnost resursa, posebice organizacije i strateških interakcija potrebnih za razvoj društvenog pokreta (della Porta i Diani, 2006: 14). Diani pak navodi kako su društveni pokreti distinktivni društveni procesi koji se sastoje od mehanizama kroz koje se akteri uključuju u kolektivne akcije, a ti su mehanizmi (1) uključivanje u konfliktne odnose s jasno definiranim oponentima, (2) gusta povezanost aktera neformalnim mrežama i (3) dijeljenje distinktivnog kolektivnog identiteta (della Porta i Diani, 2006: 20). Definiciju koja nam se čini važna za izradu ovog rada donose Glasberg i Shannon u svojoj knjizi *Political sociology: oppression, resistance, and the state* (2010), govoreći o društvenim pokretima kao „organizacijskim strukturama i strategijama koje mogu osnažiti populacije pod opresijom za postavljanje učinkovitih izazova te otpor moćnijim elitama“ (150).

Govor o društvenim pokretima nikako ne može proći bez spominjanja politike prijepora (*contentious politics*), prema kojoj se u nju ljudi uključuju „kada se uzorci političkih prilika i ograničenja mijenjaju i tada strateškim uključivanjem repertoara kolektivne akcije stvaraju nove prilike koje i drugi koriste u ciklusima prijepora koji se širi“ (Tarrow, 2011: 28-29). Tarrow i Tilly navode četiri elementa za uspješan ciklus prijepora, a to su „(1) ekspanzija strukture političkog oportuniteta, (2) konstrukcija prijepora, (3) mreže i strukture mobilizacije i (4) repertoar prijepora“ (Tarrow, 1998; Tilly, 1978, prema Petričušić, Čehulić i Čepo, 2017: 65).

Pojedini autori naglašavaju važnost kulture i vrijednosti u društvenim sukobima. Bourdieu govori da je kulturno polje glavno mjesto za vježbanje socijalne dominacije, a Touraine da se društveni pokreti bore da na to polje utječu (della Porta i Diani, 2006: 54). Della

---

¹ Prijevod naš u cijelom radu, osim ako nije naznačeno drugačije.

Porta i Diani navode kako je iskustvo društvenih pokreta moguće interpretirati kao neprestanu produkciju i reprodukciju kulturnih kodova (2006: 73). Mnogi autori, poput Swidlera, Kornhausera, Klandermansa, Meluccija i Gamsona, ističu poveznicu između vrijednosti i kolektivne akcije, navodeći kako je nužno biti u mogućnosti transformirati individualne vrijednosti u kolektivne, identificirajući elemente konvergencije (usklađivanja) i solidarnosti s drugima koji dijele iste vrijednosti (Klandermans 1988; Melucci 1989, 1996; Gamson 1992a, prema della Porta i Diani, 2006: 72). Prema društvenim pokretima možemo se odnositi kao prema izražavanju specifičnih vrijednosti, zato što oni ne ciljaju samo na promjenu specifične politike ili zamjenu određenih političkih elita, već na širu transformaciju društvenih prioriteta u temeljnim mehanizmima kroz koje društvo djeluje (della Porta i Diani, 2006: 66).

U svojoj knjizi *Social Movements: An Introduction* (2006) Mario Diani i Donatella della Porta također navode četiri ključna seta pitanja na koja je potrebno odgovoriti za analizu nekog društvenog pokreta, a poslužit će nam za bolje razumijevanje pokreta kojima se bavimo.

Prvi set pitanja koji autori navode odnosi se na vezu između strukturne promjene i transformacije u uzorcima društvenih konflikta (della Porta i Diani, 2006: 5). Pitanja koja navode su: možemo li vidjeti društvene pokrete kao izraze konflikata i kojih konflikata te je li bilo promjena u glavnim konfliktima koje je društveni pokret adresirao i u kojem smjeru (della Porta i Diani, 2006: 5). Što se našeg primjera tiče, konzervativne religiozno-političke pokrete u Hrvatskoj možemo smatrati izrazima konflikata. Smatramo da bi najpravičnije bilo promatrati ih kao sukobe oko vrijednosti – oni se suprotstavljaju progresivnim vrijednostima i borbi za širenje područja ljudskih prava pokušavajući stati na kraj pravu na izbor, seksualnim slobodama. O tome govori i Neil Datta, tajnik Europskog parlamentarnog foruma o populaciji i razvoju koji je imao uvid u dokumente zagovaračke mreže Agenda Europe, koja se bori za povratak na tzv. Naravni zakon:

Neil Datta, koji je imao uvid u taj dokument navodi kako se u manifestu pojašnjava da je glavni izazov Agende Europe poništiti efekte „kulturne revolucije“ koja je bila prije svega seksualna revolucija. „Preostalo nam je 10 do 20 godina. Ako ih ne iskoristimo, zapadna civilizacija, zbog toga što je prihvatila perverznu ideologiju, mogla bi se uništiti“, navode. U manifestu izrijekom piše kako se u borbi protiv kulturne revolucije ne treba ustručavati biti „nerealističan“ ili „ekstrem“ u biranju političkih ciljeva. Kako bi je spasili od samodestrukcije, povratak na naravni poredak traži radikalne promjene na području braka i obitelji, zaštite života i tretmana jednakosti i nediskriminacije. (Despot, 2018)

Istovremeno stvaraju autopercepciju u kojoj se smatraju zaštitnicima tradicionalnih i kršćanskih vrijednosti, odnosno onima koji sprječavaju društvo od daljnjeg moralnog propadanja.

Promjene u glavnim konfliktima zapravo nema. Sve je to isto područje borbe, jedino se dominantnost pojedinih tema mijenja. Ponekad su zastupljenije teme spolnosti, ponekad abortusa, ali se na kraju problem svodi na zaštitu hrvatskog identiteta, obitelji, vrijednosti, tradicije i sl. Veći je problem što se ta borba svrstava pod borbu za ljudska prava, kada ih zapravo nastoji ograničiti. Kao primjer ograničavanja navodimo još jedan nalaz Neila Datte iz dokumenata Agende Europe:

Vezano uz pravo na život, ponavlja se poznata teza kako život počinje začecem, a pobačaj se ne smije prihvatiti ni u kojem slučaju, uključujući silovanje, incest, fatalnu anomaliju ploda ili brigu za zdravlje majke. (Despot, 2018)

Drugi se set pitanja odnosi na ulogu kulturne reprezentacije u društvenom konfliktu. Pitanja koja se ovdje postavljaju su: kako su društveni problemi identificirani kao potencijalni objekti kolektivne akcije? Kako određeni društveni akteri razvijaju osjećaj zajedništva i poistovjećuju se s istim „kolektivnim mi“? Kako se konkretni prosvjedni događaji mogu doživljavati kao dio istog konflikta? Odakle potječu kulture i vrijednosti društvenog pokreta (della Porta i Diani, 2006: 5)? Budući da su akteri sebe identificirali kao zaštitnike tradicionalnih vrijednosti, svaki „napad“ na te vrijednosti mobilizira aktere i pretvara njihovu borbu u kolektivnu akciju. Kolektivni identitet razvija se iz zajedničkih aktivnosti koje, u ovom slučaju, nisu samo prosvjedne i konfliktne aktivnosti. Na vrhu društvenog pokreta to je zajednica ljudi koji blisko surađuju, kao što je već spomenuto, a među bazom se riječ vrlo lako širi, što zbog utjecaja Katoličke crkve, što zbog široke mreže koju su akteri razvili. Način organizacije ovih pokreta je *top-down*. Konkretni prosvjedni događaji doživljavaju se kao dio istoga konflikta zbog istih organizatora svih akcija, istih tema koje se nameću i istih aktera koji se pojavljuju. Kultura i vrijednosti pokreta utemeljeni su u tradicionalnim stajalištima sudionika, a ona se perpetuiraju narativom o „pravim Hrvatima“, hrvatskom identitetu koji je ugrožen, tradiciji, vjeri i sl.

Treći set pitanja adresira procese kroz koje se vrijednosti, interesi i ideje pretvaraju u kolektivnu akciju. Kako je moguće mobilizirati i suočiti se s rizicima i troškovima protestnih akcija? Koje su uloge identiteta i simbola, emocija, organizacija i mreža u objašnjavanju početka i preživljavanja kolektivne akcije? Koje oblike organizacije preuzimaju u svojim pokušajima maksimizacije snage kolektivnih izazova i njihovih ishoda (della Porta i Diani, 2006: 5-6)? Ovo je možda najzanimljiviji i najvažniji set pitanja, s obzirom na to da su pokreti koje ovdje proučavamo u tome vrlo uspješni. Konzervativni religiozno-politički pokreti uspijevaju mobilizirati dovoljan broj ljudi na trima ideologemima stvorenima na narativu koji je u Hrvatskoj postojan od Domovinskog rata, a koji ima ogroman mobilizacijski potencijal. Ti

su ideologemi vjera, obitelj i domovina. Osjete li akteri da je jedna od tih triju vrijednosti² pod napadom, mobilizirat će se široka masa ljudi koja je spremna preuzeti rizike i opasnosti kolektivnih akcija. Uloga navedenih faktora je velika – simboli i identitet igraju veliku ulogu. Hrvatski je identitet je nešto što su stekli svojim odgojem, osjećaju da ga moraju braniti od napada i propasti, a materijalno ga ističu simbolima kršćanstva i nacionalnim simbolima. Stoga se na njihovim prosvjedima i hodovima često mogu vidjeti hrvatske zastave i može se čuti patriotska/nacionalistička glazba. Zastave su se mogle vidjeti i tijekom predaja kutija s potpisima za referendum o otkazivanju Istanbulske konvencije

U srijedu 20. lipnja 2018. u 17h je inicijativa “Istina o Istanbulskoj”, uz pjesmu i hrvatske zastave, donijela kutije s 377.635 potpisa na Trg sv. Marka u Zagrebu, održala tiskovnu konferenciju i potom predala potpise Hrvatskom saboru. (istinaoistanbulskoj.info, 2018)

Emocije također igraju veliku ulogu te je zbog toga lako manipulirati masama, što je također nešto čime su se ovi pokreti koristili, okrivljavajući protivnika za sve probleme u kojima se društvo nalazi. To nas dovodi do zaključka da je glavna retorička strategija (koja se pokazala vrlo učinkovitom) uzbuđujuća, a ne argumentativna. Organizacija i mreža veliki su faktori u održavanju pokreta živim. Posebice je to vidljivo kod našeg proučavanog pokreta koji ima veliku, razgranatu mrežu preko koje se vrlo lako može utjecati na veći broj ljudi. Što se oblika organizacije tiče, možemo reći da postoje i formalni i neformalni oblici organizacije – formalni u obliku udruga, a neformalni u obliku društvenih pokreta koje udruge zajedno stvaraju. Akteri se koriste i jednim i drugim oblikom kako bi pojačali svoj utjecaj, jer formalno mogu koristiti dostupne pravne i druge alate, čemu nerijetko pribjegavaju, a neformalno mogu utjecati na stvaranje slike o društvenom problemu koji ih zanima i masovnosti pobornika takvog načina razmišljanja.

Zadnji set pitanja odnosi se na određeni društveni, politički i/ili kulturni kontekst i to kako on utječe na šanse društvenog pokreta za uspjeh te na oblike koje društveni pokreti preuzimaju (della Porta i Diani, 2006: 6). Pitanja koja autori ovdje postavljaju su: što objašnjava različit intenzitet tijekom vremena kolektivnog nasilja i drugih vrsta javnih izazova protiv moćnika; utječu li osobine političkih sustava i njihovi stavovi prema zahtjevima građana na utjecaj izazivača na političku scenu te kako se mijenjaju taktike i strategije prosvjeda tijekom vremena i zašto (della Porta i Diani, 2006:6)? Kolektivno nasilje nije zabilježeno u djelovanju proučavanog društvenog pokreta. U rijetkim zabilježenim ekscesima radilo se samo o verbalnom nasilju između pojedinaca. Javni izazovi protiv moćnika odvijali su se uglavnom

---

² Te se vrijednosti, simbolično, često nazivaju „svetinjama“.

institucionalnim putem – referendumima i prosvjedima, dok su tužbe, koje ovi akteri često koriste, više usmjerene na neistomišljenike nego na moćnike na vlasti. Stavovi vladajućih utječu na izazivače jer potiču njihove daljnje akcije, ali i otvaraju prilike za djelovanje (struktura političkog oportuniteta), kao što je recimo spuštanje referendumske praga. Što se samih protestnih taktika i strategija tiče, s obzirom na to da su glavna tema našeg rada, više ćemo im pažnje posvetiti u zasebnom poglavlju.

Prije sljedećeg poglavlja, želimo se osvrnuti na ideju društvenih pokreta koji se događaju u „valovima“, kao što se primjerice tvrdilo za feminističke pokrete, pa se tako na njih i danas referiramo kao na prvi, drugi i treći val feminizma. Ovdje bismo, na tragu teorije Verte Taylor (1989), voljeli naglasiti kako se ne radi o valovima, već granicu čine razdoblja u kojima pokreta pažnju usmjerava na unutarnja pitanja kojima javnost možda nema pristup, kao što je daljnje umrežavanje, pripremanje polja za nove borbe, smišljanje novih akcija, taktika i sl. Smatramo da ono što ove pokrete zaista čini pokretima jest upravo to što nisu samo reakcija na neki događaj, već organizirana grupa ljudi koja je spremna odgovoriti i pripremiti akciju vezano uz temu o kojoj je riječ ne samo jednokratno. Spremni su upravo zato što se u razdobljima bez prosvjeda i reakcija na aktualna politička događanja pripremaju za akciju.

2.2. Konzervativni društveni pokreti – religiozno-politički pokreti?

Na pojam „društveni pokret“ mnogima su prve asocijacije prosvjedi i nekakve neuobičajene akcije „pobunjenika“, primjerice vezivanja za drveće kako bi se spriječilo njihovo rušenje. Takve se akcije obično smatraju progresivnima i povezuju se s liberalnijim organizacijama.³ Međutim, posljednjih godina sve više jačaju i konzervativni društveni pokreti koji žele obraniti tradicionalne vrijednosti, spriječiti liberalizaciju zakona i promjene općenito te se počinju organizirati u društvene pokrete. Kako bismo razumjeli tu pojavu, prvo moramo znati kako funkcioniraju odnosi prema promjenama i vrijednostima u društvu na svim stranama političkog spektra. Za to nam je potrebno temeljno razumijevanje određenih političkih koncepata kao što su to *lijevo*, *desno*, *centar*, *reakcija* i sl. Iako je uobičajeno koristiti objašnjenje ljevice i desnice prema povijesnom rasporedu u francuskom parlamentu, gdje su na desnoj strani sjedili oni koji su uglavnom podržavali monarha, a na lijevoj strani oni koji su zagovarali promjenu, potrebna nam je nešto jasnija diferencijacija tih pojmova koja proizlazi iz

---

³ Baradat (2012) spominje kako progresivna promjena sama po sebi nema intrinzičnu vrijednost, nego samo znači promjenu prema nečemu novom i drugačijem, dok regresivna promjena zagovara povratak na staro. Vrijednosna evaluacija progresivne i regresivne promjene proizlazi iz društvom definiranih okvira.

različitih stajališta aktera na političkom spektru te odnosa tih opcija prema vrijednostima, promjenama i *statusu quo*, odnosno postojećem političkom sistemu (Baradat, 2012).

Prema Baradatu, svi osim reakcionara zalažu se za progresivnu promjenu te se kod njih razlika određuje prema stupnju te promjene za koju se zalažu, dok se reakcionari zalažu za povratak na staro, odnosno za regresivnu promjenu (2012: 16). Baradat (2012) pri određivanju položaja neke opcije na političkom spektru u obzir uzima *smjer*, *dubinu* i *brzinu* zagovarane promjene te *metodu* kojom bi se ta promjena postigla. Liniju *statusa quo* Baradat povlači između konzervativaca i reakcionara.⁴ Što je osoba ili opcija na ljestvici dalje od *statusa quo*, to je veća njihova željena dubina i brzina promjene, a metode su sve radikalnije te ponekad i izvan zakona. U svome udžbeniku *Political Ideologies: Their Origin and Impact* Baradat objašnjava radikale, liberale, „umjerene“⁵, konzervativce i reakcionare.⁶ S obzirom na to da se u ovom radu bavimo desnim dijelom političkog spektra, dakle konzervativnim i reakcionarnim akterima (ili akterima radikalne desnice), u objašnjenja ostalih dijelova spektra nećemo detaljnije ulaziti.

Kao što smo spomenuli, ključna je razlika između konzervativnih i reakcionarnih aktera u smjeru zagovaranja promjena. Konzervativnim akterima je trenutno stanje prihvatljivo, odgovara im *status quo* te ga žele sačuvati i zaštititi, a reakcionarni akteri zagovaraju retrogradne promjene – povratak na staro. Ova se razlika dobro može objasniti na primjeru Zakona o pobačaju⁷, koji u Hrvatskoj vrijedi od 1978. godine te je prema njemu pobačaj moguće obaviti do 10. tjedna trudnoće (NN 18/78).⁸ Budući da je zakon zastario, čemu najbolje svjedoči činjenica da su kazne izražene u dinarima, Hrvatska treba donijeti novi zakon i s time kasni već nekoliko godina. O ovom se slučaju konzervativni akteri ne oglašavaju ili vješto izbjegavaju temu (održavanje *statusa quo*), a reakcionarni akteri vrlo jasno i glasno traže da se pobačaj u Hrvatskoj zabrani (zagovaranje promjene na staro). Važno je napomenuti kako se Baradatova tipologija ne bavi društvenim pokretima, već političkim ideologijama te nam je ona samo nit vodilja pri osnovnom razumijevanju političkih koncepata.

Što se tiče društvenih pokreta na desnici, različiti ih autori različito imenuju, a Blee i Creasap u svom članku *Conservative and Right-Wing Movements* (2012) navode kako ne

---

⁴ Baradat je udžbenik pisao za američke studente. U našem je kontekstu uobičajeno (ali i trenutno aktualno) obje krajnosti političkog spektra nazivati radikalnima – radikalna desnica i radikalna ljevica.

⁵ U originalu *moderate*

⁶ Spomenimo još i da posljednjih nekoliko godina svjedočimo pojavi alternativne desnice u Americi. O alt-rightu pogledati *Kill All Normies* Angele Nagle.

⁷ Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (NN 18/78).

⁸ O stvarnoj dostupnosti pobačaja u Hrvatskoj i brojnim problemima koji se vežu uz ovu temu nažalost nemamo mjesta govoriti. Za više informacija pogledati *Priziv savjesti u reproduktivnoj medicini* Sanje Cesar.

postoji jedinstvena definicija koju bi znanstvenici koristili za pojavu takvih pokreta na zapadu. Dodatni problem hrvatske sociologije društvenih pokreta je što postoji relativno malo teorijske literature o ovoj temi i na našem jeziku, stoga ćemo se u ovom radu morati koristiti stranom literaturom i prilagođavati ju domaćem kontekstu pri opisivanju pokreta koji u Hrvatskoj dolaze s desne strane političkog spektra.

Već spomenute Blee i Creasap (2012) razlikuju konzervativne i *right-wing* pokrete. Za njih su konzervativni pokreti oni koji podupiru patriotizam, slobodni poduzetnički kapitalizam i/ili tradicionalni moralni poredak te oni kojima nasilje nije uobičajena taktika, dok su *right-wing* pokreti oni koji se fokusiraju na rastu i etnicitet, a nasilje promoviraju kao primarnu taktiku ili čak cilj. Autorice navode kako se pokreti s desne strane političkog spektra nespretno uklapaju u teorijski predložak društvenih pokreta koji su razvijani u studijama feminizma i ljudskih prava (Blee i Creasap, 2012: 271). Još jednu definiciju *right-wing* društvenih pokreta donosi i Clarence Y. H. Lo koji navodi kako su to društveni pokreti „čiji su ciljevi održati strukture reda, statusa, časti ili tradicionalnih društvenih razlika ili vrijednosti“ (1982: 108). Lo ih dijeli na ekstremističke, konzervativne i radikalne, a kao dodatno obilježje navodi to što ponekad direktno zagovaraju ili čak i uzrokuju perpetuiranje ili povećanje ekonomskih i političkih nejednakosti (1982: 108). Neil Davidson o problematici razlikovanja različitih vrsta pokreta govori kako su društveni pokreti i narodni pokreti tretirani kao sinonimi, što je problematično jer ne možemo sve društvene pokrete izjednačavati s „progresivnom“⁹ politikom (Davidson, 2013: 279).

Keddie (1998), s druge pak strane, razlikuje pokrete religioznog nacionalizma koji su usmjereni protiv drugih religioznih zajednica te konzervativnu religioznu politiku koja je usmjerena primarno protiv unutarnjih neprijatelja. Kako bi izbjegla termin fundamentalizam, Keddie uvodi pojam nove religiozne politike (NRP) ili skraćeno – religiopolitike (1998: 697). Kao neke značajke novih religioznih pokreta, autorica navodi: (1) poziv na reinterpetiranu i homogeniziranu religijsku tradiciju koja nudi rješenje problema pogoršanih različitim oblicima komunalne, sekularne ili strane moći, (2) činjenicu da su to populistički pokreti kojima je cilj stjecanje moći kako bi mogli transformirati vlast na temelju svog religiopolitičkog programa i (3) činjenicu da oni nisu niti lijevi, niti liberalni, već da imaju konzervativne socijalne stavove, primjerice patrijarhalne poglede na rod, obiteljske odnose i društvene običaje (Keddie, 1998: 697). Autori koji pripadaju našem društvenom kontekstu i koji su se bavili jednim od takvih pokreta u svojem radu *Gaining Political Power by Utilizing Opportunity Structures: An*

---

⁹ Navodnici naši.

Analysis of the Conservative Religious-Political Movement in Croatia, Petričušić, Čehulić i Čepo (2017), prateći Keddieinu teoriju navode kako se „religiozno-politički pokret u političkog aktera pretvara odgovarajući na razočaranje sekularnom vladom koju su percipirali nesposobnom za odgovarajuće predstavljanje njihovog vrijednosnog sustava“ (63). U teorijskom dijelu svoga rada autori problematiziraju društvene pokrete, religioznu politiku i dotiču se religiozno-političkih društvenih pokreta. Pokret koji istražuju u naslovu imenuju konzervativnim religiozno-političkim pokretom, ali ipak propuštaju u potpunosti definirati što bi taj pojam točno označavao. To ipak čini Antonija Petričušić u svom radu *Religiopolitics through Law: Use of Legal Norms and Institutions by the Croatian Conservative Social Movement* (2015). Petričušić donosi definiciju religiozno-političkih pokreta kao društvenih pokreta „koji djeluju u ime društveno konzervativne većine, s ciljem da reduciraju sekularne utjecaje na zakonodavstvo i vladine politike“ (Petričušić, 2015: i).

Pokreti kojima se u ovom radu bavimo imaju obilježja i konzervativizma i reakcionarstva i religiozne politike. Konzervativizam se čvrsto oslanja na tradiciju i religiju, a obitelj smatra „osnovnom konstitutivnom jedinicom države, ali i njezinom paradigmom“ (Jantol, 1994: 148). Reakcionarstvo se koristi populizmom, govori o društvu u propadanju, cilja poništiti promjene koje nastaju u kulturi i želi novim, strožim zakonima spriječiti svako „kriminalno“ ponašanje. Reakcionari „odbacuju pojmove društvenog napretka koje su definirali ljudi njima s lijeva i gledaju unatrag prema drugim, prethodno važećim normama i vrijednostima te odbijaju tvrdnje o ljudskoj jednakosti i favoriziraju nejednaku distribuciju bogatstva i moći na temelju rase, društvene klase, inteligencije ili nekog drugog kriterija“¹⁰ (Baradat, 2006: 31). Religiozna je politika pojam koji se odnosi na „bilo koju društvenu interakciju koja povezuje vjerovanja u svete objekte s interesima i akcijama političke zajednice“ (Chow, 2012, prema Petričušić, Čehulić i Čepo, 2017: 63). Pokreti o kojima govorimo u prvi plan stavljaju tradicionalnu hrvatsku kršćansku obitelj, snažno zagovaraju stroge zakone o pobačaju, govore o definiciji braka kao o zajednici isključivo muškarca i žene te se oslanjaju na religiozne interpretacije braka, obitelji, začeca i slično, pritom koristeći populizam za pridobivanje pažnje i simpatija javnosti. Za takve pokrete možemo reći da su reakcionarni po usmjerenju i metodama, ali da zastupaju konzervativne vrijednosti.

Akteri u našem radu primarno su organizirani oko udruga civilnog društva, različitih inicijativa i stranaka kao što su U ime obitelji, Vigilare, GROZD, HRAST, Marijini obroci, Udruga za promicanje obiteljskih vrijednosti *Blaženi Alojzije Stepinac*, Centar za prirodno

---

¹⁰ Zanimljivo je kako unatoč takvom stajalištu dobivaju potporu i socijalno marginaliziranih skupina.

planiranje obitelji, Udruga za cjeloviti spolni odgoj *Teen Star, Reforma* – udruga za promicanje etike, morala, obiteljskih vrijednosti i ljudskih prava, Centar za obnovu kulture – *COK*, Hrvatski savez za život *CRO VITA*, Obiteljsko obogaćivanje, Hrvatski bračni i obiteljski savez *CRO-BIOS* i sl., a njihovu međusobnu povezanost Petričušić je pokazala u već spomenutom radu, ukazujući na veze između lidera gotovo svih navedenih udruga. Ovdje podsjećamo na razlikovanje društvenih pokreta od organizacija društvenog pokreta, stranaka i sl. s početka poglavlja te na činjenicu kako svi oni, unatoč razlikama, mogu sudjelovati u pokretu i kolektivnim akcijama.

2.3. Strategije, taktike, diskurz

Nakon što smo definirali tko su akteri, možemo se pristupiti određivanju strategija, taktika i diskurza kojima se koriste, a koji su uvelike predmet analize ovog rada. Kao i za prethodne pojmove, literatura nema jednoznačne odgovore na pitanja što su strategije, taktike i diskurz, stoga ćemo prvo dati pregled literature.

Ganz (2005: 214) definira strategije kao način na koji „pretvaramo ono što imamo u ono što trebamo kako bismo dobili ono što želimo“ te način na koji transformiramo svoje resurse u moć koju koristimo za postizanje naših ciljeva. Ganz kao ključne elemente kojima mobiliziramo svoje resurse prepoznaje targetiranje, tempiranje i taktike, a strategiju kao konceptualnu vezu među tim elementima. Strategija se može razumjeti i kao neprekidan kreativni proces prilagodbe novih uvjeta ciljevima (Brown & Eisenhardt, 1998, prema Ganz, 2005: 215). Pri svojem objašnjenju strategije kao kreativnog procesa, Ganz ističe nekoliko važnih čimbenika koji utječu na uspješne ishode, a to su motivacija, dovoljno znanja (koje uključuje posebne vještine i znanje o kontekstu u kojem se te vještine primjenjuju), heurističke procese, vodstvo, organizaciju, tempiranje, dinamiku i sl. (Ganz, 2005). Iako su ti čimbenici važni, može se primijetiti kako je većina tih čimbenika ipak pitanje resursa, a ne samih strategija.

Prema Jenkinsu, strategija je „cjelokupni plan djelovanja, nacrt aktivnosti s obzirom na mobilizacijske resurse i serije kolektivne akcije koje pokreti designiraju neophodnima za provođenje željenih društvenih promjena“ (Jenkins, 1981: 135, prema Meyer i Staggenborg, 2007: 6). Meyer i Staggenborg strategiju vide kao „produkt interakcija s autoritetima, promatračima, podupirateljima i oponentima u višestruko organiziranom polju“ (Meyer i Staggenborg, 2007: 13). Kao nivoe interakcije navode politički i kulturni okoliš (interakcija s ciljanim skupinama, oponentima, promatračima, masovnim medijima i potencijalnim saveznicima), zajednicu pokreta (*the movement community* – interakcija različitih organizacija

i individualaca unutar pokreta) i organizaciju pokreta (interakcija vodstva i članstva pokreta) (Meyer i Staggenborg, 2007: 13).

Autori također navode kako su tri ključna elementa strategije kolektivne akcije *zahtjevi*, *arene* i *taktike* koji „involviraju selekciju meta, odluke o tempiranju i različitim tipovima veza i strateških dilema“ (Meyer i Staggenborg, 2007: 6). Zahtjevi su osnovni strateški odabir koji je povezan s ciljevima pokreta, ali i izbor koji će se cilj u kojem trenutku staviti u fokus (Meyer i Staggenborg, 2007: 7). Kada akteri društvenog pokreta postavljaju zahtjeve, privlače pozornost različitih drugih aktera – saveznika (poziv na potporu), podupiratelja (poziv na mobilizaciju), masovne medije (isticanje problema u javnom prostoru) te autoritete i druge ciljane skupine (pritisak na odgovor). Pri postavljanju zahtjeva, vrlo je važno u kakav okvir stavljamo problem o kojem govorimo. O važnosti postavljanja okvira više će riječi biti kasnije.

Biranje arena ili bolje rečeno domena borbe također je strateško pitanje koje se stavlja pred aktere društvenog pokreta koji nešto želi promijeniti ili izboriti. U svakoj domeni postoje različite ciljane skupine i publike te distinktivna pravila kojih se akteri moraju držati ako žele postići svoj cilj (Meyer i Staggenborg, 2007: 10). Te domene mogu biti institucionalne ili neinstitucionalne, ali i dileme unutar jedne institucije (Meyer i Staggenborg, 2007).

Taktike su „specifična sredstva implementiranja strategije, oblici kolektivne akcije aktera društvenog pokreta“ (Meyer i Staggenborg, 2007: 11). Isti autori citiraju Taylora i Van Dykea koji govore kako su „taktike *namjerni* trud za stvaranjem promjene, koji uključuje natjecanje s ciljanim skupinama i razvoj kolektivnog identiteta unutar izazivačkih grupa“ (Taylor i Van Dyke, 2004, prema Meyer i Staggenborg, 2007: 11). Taktike mogu biti mobilizacijske i taktike kolektivne akcije, koje pak uključuju taktike direktne akcije i institucionalizirane akcije (Meyer i Staggenborg, 2007: 12). Odabir taktike nije uvijek jednostavan i važno je na umu imati doseg neke akcije, tj. u kojoj će mjeri ona mobilizirati, a u kojoj će mjeri imati negativne efekte na ostatak pokreta.

Diskurz je jedan od pojmova koji koriste brojne društvene i humanističke znanosti, ali ga nitko u potpunosti ne definira i svatko mu pridaje za nijansu različito značenje. Najjednostavnija definicija kaže da je diskurz „skup kulturno strukturiranih jezičnih reprezentacija i obrazaca za stvaranje značenja o nekome aspektu ljudske stvarnosti“ (STRUNA, 2011). Ipak, pojam diskurza daleko je od jednostavnog. Kate Wales u *Rječniku stilistike* navodi čak 9 definicija diskurza, od kojih ga jedna definira u okviru teorije Michela Foucaulta. „U fukoovskom smislu diskurz prenosi društvene i institucionalne vrijednosti, ali ih i konstituira“ (Wales, 2001, prema Ryznar, 2017: 18). Sam Foucault diskurz smješta u polje borbe:

[...] jer diskurs - kako je pokazala psihoanaliza - nije jednostavno ono što želja izražava (ili sakriva): on je također objekat želje. I pošto, kako nas istorija neprestano uči, diskurs nije prosto ono što borbe ili sisteme dominacije prevodi u jezik, nego je on ono za šta se i čime se bori.

Diskurs je moć koju treba zadobiti. (Fuko, 2007: 9)

U svom predavanju *Poredak diskurza* na Collège de Franceu, Foucault govori o diskurzivnim društvima čiji je zadatak da „čuvaju ili produkuju diskurse [...] i da ih distribuiraju samo prema strogim pravilima“ (Fuko, 2007: 30-31) te naglašava da takva društva još uvijek postoje. Apstrakcije radi, Foucault diskurzna društva odvajaju od doktrina jer je jasno da su inače isprepleteni, a kao razliku navodi to da diskurzna društva tendiraju zatvorenosti, dok

[d]oktrina teži tome da se širi, a pojedinci, koliko god da su brojni, definišu svoju zajedničku pripadnost doktrini prihvatanjem jednog istog diskurzivnog skupa. Naizgled, jedini potreban uslov je prepoznavanje istih istina i prihvatanje izvesnih pravila (manje ili više strožih) saglasnosti sa diskursima koji su proglašeni validnim. (Fuko, 2007: 32)

Iako ovdje govorimo o pripadnicima određenih doktrina, oni ipak djeluju u diskurzivnom polju i koriste diskurzivne prakse za postizanje, možemo to tako nazvati, doktrinarnih ciljeva. S time je povezano postavljanje okvira koje smo ranije spomenuli. Tzv. *framing* je jedan od ključnih koncepata u sociologiji, a odnosi se na društvenu konstrukciju društvenih fenomena. Kada se *framing* uspoređi s prvotnom definicijom diskurza, ne uočava se neka prevelika razlika, ali ti koncepti ipak postoje odvojeno. Mi bismo tu distinkciju postavili na sljedeći način: diskurz je sredstvo pomoću kojeg se *framea*, a *framing* (odnosno postavljanje okvira) jedna je od strategija društvenih pokreta.

3. Razvoj i pregled glavnih inicijativa konzervativnih religiozno-političkih pokreta u Hrvatskoj

U prošlom su poglavlju navedene osnovne definicije pojmova koji su nam važni za daljnje razumijevanje predmeta ovog rada. U ovom ćemo se poglavlju više orijentirati na hrvatski kontekst te razvoj konzervativnih religiozno-političkih pokreta u Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na pregled važnijih inicijativa kojima su ti pokreti bili inicijatori i/ili sudionici.

Konzervativni religiozno-politički pokreti prisutni su od 70-ih godina prošlog stoljeća, a javnost ih je u Hrvatskoj postala svjesnija 2012. godine kada je Glas roditelja za djecu – GROZD (uz suradnike iz Hrasta i nekih drugih inicijativa) podigao glas protiv četvrtog modula zdravstvenog odgoja o spolnoj/rodnoj ravnopravnosti, tvrdeći da „se kroz zdravstveni odgoj u škole uvodi homoseksualna propaganda“ (Blažević, 2012), a zatim i 2013. godine kada je udruga U ime obitelji pokrenula referendumsku inicijativu o ustavnoj definiciji braka kao

zajednici muškarca i žene. Od tada su raznorazne udruge, inicijative, politički pokreti, stranke i slične organizacije krenule raspisivati referendum, prosvjedovati, lobirati, ulaziti u javni prostor i pokušati utjecati na javno mnijenje i odluke koje se donose o temama koje ih zanimaju, a te su teme bez iznimke uvijek vjera, obitelj i domovina. Događaji koje svi ti akteri organiziraju uvelike se vežu uz očuvanje tradicionalnih vrijednosti te sprječavane donošenja po njima štetnih zakona ili odluka.

Kao razloge jačanja konzervativnih društvenih pokreta u Hrvatskoj Dario Čepo vidi otvaranje pretpristupnih pregovora za ulazak Hrvatske u Europsku uniju i dolazak na vlast stranaka koje djeluju od centra na lijevo, a njihovu snagu vidi u trima strukturnim elementima: desnim i radikalno desnim političkim strankama, zajednici povratnika iz dijaspore i velikoj potpori te društvenoj ulozi Katoličke crkve (Čepo, 2017). Čepo navodi kako su konzervativni društveni pokreti narasli „kao odgovor na društvenu liberalizaciju i političku modernizaciju u razdoblju nakon rata“ (Čepo, 2017: 17). Petričušić navodi da su se aktivirali kako bi odgovorili na sekularizaciju koja se počela događati u svim dijelovima Europe, a na temelju toga su „kao tiha većina“ tražili da se njihove kršćanske vrijednosti uključe u zakone i socijalne politike (Petričušić, 2015: 21).

3.1. Zdravstveni odgoj i spolna ravnopravnost

U Hrvatskoj su se inicijative koje su htjele spriječiti liberalizaciju društva javljale nekoliko puta i u nekoliko oblika. Prva se inicijativa dotiče spolnog odgoja u osnovnim i srednjim školama, a problematika je počela već 2006. godine kada se na natječaj za izradu programa posebnog predmeta Zdravstveni odgoj i obrazovanje javlja udruga GROZD. Do tada je Udruga za cjeloviti spolni odgoj Teen STAR već provodila zdravstveni odgoj u Hrvatskoj, a kada se otkrilo da brojni aspekti programa nisu usklađene s Konvencijom o pravima djeteta i drugim važećim propisima u Republici Hrvatskoj, Teen STAR priključuje se GROZD-u. Godine 2012. tadašnji ministar obrazovanja Željko Jovanović najavljuje uvođenje međupredmetne teme zdravstveni odgoj, a problematično je bilo to što je program izrađen tek mjesec dana prije početka nastave te je uveden bez ikakve evaluacije i dodatne edukacije nastavnika. Posebno se problematičnim pokazao 4. modul o spolnom odgoju,

a početkom prosinca u crkvama se dijeli pamflet naslova *Potop zdravog razuma* koji sadržava citate iz jedne od preporučenih knjiga u programu zdravstvenog odgoja, a roditelje dramatično pita ‘Je li vam svejedno to što će vaše dijete učiti o homoseksualnom činu kao jednako prirodnom i vrijednom kao heteroseksualni?’, a isto se pitanje postavlja za masturbaciju, pornografiju, pobačaj, kontracepciju i spolni čin kojem primarna svrha nije prokreacija. (Ivanović, 2020)

Nakon toga su GROZD, Hrvatska stranka prava 1861., Udruga za promicanje etike, morala, obiteljskih vrijednosti i ljudskih prava te još nekoliko privatnih osoba tražili ocjenu suglasnosti programa zdravstvenog odgoja s Ustavom (Ivanović, 2020).

Ustavni sud 22. svibnja 2013. godine utvrđuje da je Odluka o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama neustavna jer se s njom nije ispoštovala “demokratski postupci u okviru koje se odvija društveni dijalog o pitanjima od općeg interesa“ te zahtjeva da se provede javna rasprava i ostale procedure koje su obvezne prije donošenja takvog zakona. (Ivanović, 2020)

Zdravstveni je odgoj konačno uveden kao međupredmetna tema uvođenjem novog kurikuluma 2019. godine, iako je službeno ime međupredmetne teme samo „Zdravlje“, a pojedini dijelovi o spolnom odgoju uključeni su u kurikulum (NN 10/2019).

3.2. Referendum o ustavnoj definiciji braka

Druga poznata, možda najprepoznatljivija akcija svakako je ona udruge U ime obitelji na čelu sa Željkom Markić. Već spomenuti autori Petričušić, Čehulić i Čepo (2017) pisali su o tome kako je UIO iskoristila spuštanje referenduskog praga¹¹ kako bi u Ustav progurali definiciju braka kao zajednice muškarca i žene. Inicijativa je nastala nakon što je tadašnja centrističko-lijeva vlada najavila zakonsko uređenje prava i obaveza istospolnih parova (Petričušić, Čehulić i Čepo, 2017: 69). UIO se tada postavila kao zaštitnica tradicionalnih kršćanskih vrijednosti, a na svojoj stranici navode kako su nastali

na aktivnostima građanske inicijative “U ime obitelji” koja okuplja pojedince, obitelji, građanske udruge te vjerske udruge, zajednice i pokrete – sve one koji koje promiču općeljudske vrijednost – brak i obitelj. (Uimeobitelji.net, 2014)

Inicijativa je dobro iskoristila spuštanje referenduskog praga te je skupila potpise za raspisivanje referenduma koji je održan 1. prosinca 2013, a na koji je izašlo 37,90% građana. 65,87% glasalo za, a 33,51% protiv ulaska definicije braka kao zajednice muškarca i žene u Ustav RH (D.B. i T.V., 2013). Ubrzo nakon toga, na veliko nezadovoljstvo UIO i ostalih sestrinskih udruuga i inicijativa, Vlada Republike Hrvatske predstavila je Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19), kojim su istospolnim parovima dana gotovo ista prava kao i bračnim drugovima, samo se istospolna zajednica ne naziva brakom. O samim preduvjetima i aktivnostima koje su provedene prije raspisivanja i provođenja referenduma te postignutom uspjehu više će riječi biti nešto kasnije.

---

¹¹ Referendumski je prag spušten prije izglasavanja pristupa Hrvatske Europskoj uniji.

Ono što je važno napomenuti jest uzlet koji su konzervativne udruge i inicijative dobile nakon „pobjede“ na referendumu te su u sljedećem razdoblju sve češće bile akcije kojima je u fokusu bila zaštita obitelji, života i hrvatskog identiteta.

3.3. Istina o Istanbulskoj

Brojne od navedenih udruga i inicijativa udružile su se u inicijativu Istina o Istanbulskoj, želeći spriječiti ratificiranje Istanbulske konvencije u Hrvatskoj. Istanbulska konvencija, odnosno Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji

prvi je pravno obvezujući i sveobuhvatan međunarodni mehanizam za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Konvencija pruža nov i detaljan međunarodnopravni okvir za djelotvornije iskorjenjivanje obiteljskoga nasilja i nasilja nad ženama. (vlada.gov.hr, 2018)

Dokument je to kojemu je svrha:

- a. zaštititi žene od svih oblika nasilja te spriječiti, progoniti i ukloniti nasilje nad ženama i nasilje u obitelji;
- b. pridonijeti suzbijanju svih oblika diskriminacije žena i promicati punu ravnopravnost žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena;
- c. izraditi sveobuhvatni okvir, politike i mjere za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u obitelji;
- d. promicati međunarodnu suradnju radi suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji;
- e. pružiti potporu i pomoć organizacijama i tijelima nadležnim za provedbu zakona učinkovitom suradnjom radi usvajanja sveobuhvatnog pristupa suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. (Vijeće Europe, 2014)

Naizgled neproblematican dokument izazvao je brojne reakcije u javnosti i to ne u trenutku kada ga je Hrvatska potpisala, nego kada ga je trebala ratificirati. Ono što je akterima oko Istine o Istanbulskoj najviše smetalo jest „uvođenje pojma roda“ (istinaoistanbulskoj.info, 2018), uz ostale, kako navode, neprihvatljive točke Istanbulske konvencije, a to su “neusklađenost s Ustavom Republike Hrvatske, iskorjenjivanje tradicije i obiteljskih vrijednosti [te] nametanje rodne ideologije djeci i mladima u vrtićima, školama i medijima“ (istinaoistanbulskoj.info, 2018). Kao argument za tvrdnje o neusklađenosti navode kako pojmovi roda, seksualne orijentacije i rodnog identiteta ne postoje u Ustavu Republike Hrvatske. Što se pak rodne ideologije tiče, Istina o Istanbulskoj tvrdi kako je ona znanstveno neutemeljena i da se prema njoj „čovjek rađa kao neutralno biće koje kasnije može odabrati hoće li biti muškarac ili žena ili neki drugi od brojnih 'rodova' – homo, gay, lesbian, queer, trans, incesty, animal, pedo...“

(Letak Istine o Istanbulskoj, 2018). Što je točno rodna ideologija, navodi Hromadžić u svom *Rječniku tranzicije* i govori kako se

kovanicom rodna ideologija žele [...] ocrniti, obezvrijediti, negirati te na koncu dokinuti sve one vrijednosti i prava koji su izborni liberalnim socijalno-kulturalnim i političkim borbama kroz 20. stoljeće na tzv. Zapadu, a tiču se društveno ravnopravnijih odnosa između muškaraca i žena, većih seksualnih sloboda, prava na abortus, izbora rodni identiteta i tomu slično. (Hromadžić, 2020)

Inicijativu Istina o Istanbulskoj pratila je još jedna referendumska inicijativa, ovoga puta neuspješna, ali i brojne peticije, prosvjedi, a u okviru toga i poneki performansi.¹²

3.4. Ostale inicijative

Manje poznata inicijativa gotovo istih aktera još je jedan referendumski pokušaj Narod odlučuje. Ta je referendumska inicijativa pokrenuta s ciljem da promijeni izborni zakon te da se zastupnici biraju imenom i prezimenom - preferencijalno. Međutim, iako inicijativa zvuči progresivno jer građani u većoj mjeri mogu utjecati na to tko će ih točno predstavljati u Saboru, „sitnim slovima“ naznačeno je kako bi se istovremeno izbacili predstavnici nacionalnih manjina, tj. ograničio bi se njihov broj u Saboru te bi im se onemogućilo da glasaju o nekim pitanjima kao što su to proračuni i sl. S obzirom na to da nisu uspjeli skupiti dovoljan broj potpisa za raspisivanje referendum, inicijativa je ostala relativno neuspješna. Relativno, zato što u izborni zakon ipak uvedene neke promjene, poput preferencijalnog glasanja na parlamentarnim izborima.

Hod za život, obitelj i Hrvatsku prvi je put održan 2016. godine u Zagrebu, a cilj mu je promicanje zabrane abortusa, iako sami akteri navode kako je to

miroljubivi [...] hod građana u znak potpore svakom rođenom i nerođenom djetetu, njegovoj majci, ocu i svakoj obitelji. Cilj Hoda za život je skretanje pozornosti na poštivanje svakoga ljudskog života od začeća do prirodne smrti. Pravo na život temeljno je ljudsko pravo i preduvjet svakog drugog ljudskog i građanskog prava. Hodom za život se zalažemo za društvenu, zakonsku i svaku drugu zaštitu ljudskog života od začeća do prirodne smrti. (hodzazivot.hr)

Slična je inicijativa molitvenog karaktera 40 dana za život koja je u Hrvatskoj pokrenuta 2014. godine. Orijentirana je *pro-life*, zalaže se za zaustavljanje abortusa, a to najviše čini tako da tijekom korizme okuplja tzv. „molitelje“ ispred bolnica u kojima je abortus dostupan, gdje

---

¹² „Odjeven u tradicionalnu odjeću, s glavom u varijaciji jarma, pomagala za uprezanje goveda, odnosno drvenog okvira koji se natiče oko glave dvaju, rjeđe jednoga goveda, Josip Mateša prisustvovao je prosvjedu protiv ratifikacije Istanbulske konvencije u Saboru, koji je 12. travnja na Rivi u Splitu okupio nekoliko tisuća ljudi. Na kreaciju za koju su se na društvenim mrežama šalili da podsjeća i na vaginu, Mateša je na lancu okačio i dva utega. Na jednom je pisalo EU, na drugom IK“ (Barbarić, 2018).

se mole za žene koje odlaze na abortus te ih pokušavaju odgovoriti od tog čina (40danazazivot.com).

Postoje razne aktivnosti ovakvih i sličnih udruga, no ovdje smo naveli one najpoznatije te one koje su najviše uzimale pažnju javnosti. U medijima je dosta zapažena i udruga Vigilare koja se najviše bavi internet aktivizmom, slanjem mailova kompanijama koje imaju nepoćudne reklame i javnom osudom svega što odstupa od tradicionalnih kršćanskih vrijednosti.

4. Strategije konzervativnih religiozno-političkih pokreta u Hrvatskoj

U ovom ćemo se dijelu posvetiti analizi strategija koje koriste konzervativni religiozno-politički pokreti u Hrvatskoj te ćemo ih komparirati sa strategijama koje koriste progresivni društveni pokreti. Krećemo iz premise da su konzervativni društveni pokreti preuzeli strategije progresivnih društvenih pokreta, ali da ih, za razliku od progresivaca, koriste za ograničavanje ljudskih prava i sloboda (Robin, 2011; Cerovac, 2018). Provest ćemo analizu strategija, taktika i diskurza, a primjere koje ćemo analizirati uzimamo najvećim dijelom iz medija, s obzirom na to da su oni na neki način dokazi i svjedoci tih akcija, ali se u analizi nećemo oslanjati na stvorenu medijsku sliku, već ćemo medijske napise uzimati samo kao izvor podataka.

U sociologiji društvenih pokreta do sada su naglasci bili uglavnom na teorijama mobilizacije resursa, *game* teoriji, teoriji prijepora (*contentious politics*) i sličnim teorijama, dok se u zadnje vrijeme kod nekih autora naglasak stavlja na važnost strategija, odnosno na utjecaj strateških izbora na ishode i operacije društvenih pokreta (Jasper, 2004: 4). Jasper navodi da je strategija uvijek bila važnija aktivistima nego znanstvenicima te tvrdi da je strategija „fundamentalna dimenzija protesta, uz materijalne resurse, kulturu i biografiju“ (Jasper, 1997, prema Jasper, 2004). Uz to, autor navodi kako se strateški odabiri rade unutar kompleksnog seta kulturnih i institucionalnih konteksta koji oblikuju same aktere (on ih naziva igračima), percipirane opcije, izbore koje akteri čine te same ishode tih poteza (Jasper, 2004). Kao čimbenike u tim strateškim poljima Jasper navodi aktere (igrače), cilj, arenu, resurse i vještine, pozicije i publiku. Analizi strategija u ovom ćemo radu pristupiti uzimajući u obzir već prije spomenute zahtjeve, arene i taktike, targetiranje i tempiranje te na posljepku diskurz, pri čemu ćemo zahtjeve smjestiti u polje diskurza. Iako se svi ovi elementi strategija mogu svrstati pod polje diskurza, radi lakše konceptualizacije rada pristupit ćemo im pojedinačno.

4.1. Arene, tempiranje, targetiranje

Jasper definira arene kao setove resursa i pravila koje usmjeravaju prijepore u određene vrste akcija, a mogu biti formalne i legalne ili neformalne (Jasper, 2004). Neki od primjera arena su mediji, sudstvo, društvene mreže, civilno društvo i sl. Svaki pokret može djelovati u

više arena, pri čemu moraju voditi računa o svojim resursima, kao i o publici koja se u pojedinoj areni nalazi, a odabir u kojoj areni pokret bira djelovati strateški je odabir. Jedna od taktičkih mogućnosti koju ovaj element strategije nudi jest prebacivanje iz jedne arene u drugu, što može iznenaditi oponente.

Konzervativni religiozno-politički pokreti pokazali su se vrlo vještima u odabiru i korištenju arena, i to više različitih arena istovremeno. Arene koje koriste su, logično, one u kojima imaju dovoljno resursa koje mogu koristiti. Sudsku arenu konzervativni religiozno-politički pokreti vrlo dobro koriste, s obzirom na to da je njihova česta praksa tužiti oponente koji su u javnom prostoru izrekli nešto što se akterima ne sviđa, no važno je napomenuti kako ne uspijevaju uvijek dobiti parnice. Ipak, čini nam se kako svrha tih tužbi nije zaista odšteta za klevetu ili duševnu bol, koliko je izraz prisutnosti, stava i provokacije. Akteri ovih pokreta izvrsno koriste i medije, ne samo koristeći ih za ulazak u dnevnu politiku preko *mainstream* i etabliranih medija, već i usmjeravajući svoje resurse u formiranje novih portala i emisija koje propagiraju njihove vrijednosti i ideje. Probijanje u sferu civilnog društva s ciljem zatiranja ljudskih prava do sad se također pokazalo uspješnim, kao što navodi Cerovac (2018). Društvene mreže posebna su tema, s obzirom na to da je (mlada, alt-right)¹³ desnica počela koristiti forume, razne internetske stranice, zatvorene Facebook grupe i slično kako bi na internetu omogućila širenje svojih vrijednosti i, u velikom broju slučajeva, govor mržnje, a to se proširilo i među ostatkom desnice, pa tako i među sudionicima konzervativnih religiozno-političkih pokreta.

Što se tempiranja tiče, različiti autori navode važnost trenutka u kojem se prepoznaje prilika za djelovanje. Ista taktika u jednom trenutku može dati puno bolje i veće ishode nego u nekom drugom. Tempiranje bismo povezali sa strukturom političkog oportuniteta, odnosno pogodnim prilikama za neke akcije. Jasno je da je više faktora utjecalo na uspjeh inicijative U ime obitelji za pokretanjem referenduma o ustavnoj definiciji braka, no jedna od njih je svakako bio dobro tempiranje. Osim već spomenutog spuštanja referenduskog praga, dobar je trenutak za takvu inicijativu bio i zbog garniture na vlasti (tzv. Kukuriku koalicija), ali i zbog skretanja vodstva HDZ-a više u desno. Tijekom Sanaderove vladavine za takvim inicijativama nije bilo potrebe jer je njegova vlast bila dosta rigidna. Nakon Sanadera, opozicijsko mjesto tada najjače desne stranke davalo je dodatan vjetar u leđa nacionalističkim i konzervativnim religiozno-političkim pokretima koji su bili u skladu s tadašnjim desnijim stranačkim strujanjima HDZ-ovaca koji su kasnije preuzeli vlast u stranci, poput Tomislava Karamarka i Milijana Brkića.

---

¹³ Više o američkom alt-rightu u *Kill All Normies* Angele Nagle.

Možemo reći da su U ime obitelji i HDZ dobro iskoristili vrijeme i ostale uvjete kako bi utjecali na političke promjene i događaje u Hrvatskoj.

Targetiranje je strategija koja uključuje odabir ciljeva, protivnika, publike, resursa koji će se koristiti, arena u kojima će se borba voditi i slično. Kada su navedeni elementi jasno određeni, vrlo je lako posložiti strategiju i način djelovanja. Kod konzervativnih religiozno-političkih pokreta taj je proces vrlo jasan, a sažeo ga je Vice Batarelo kada je rekao „prvo senzibiliziranje, zatim političari i na kraju zakoni“ (Pavić, 2018). Cilj ovih pokreta načelno jest zaštita hrvatskog identiteta, tradicionalne obitelji i vrijednosti, kao i sprječavanje moralne propasti hrvatskog društva. No, uđemo li pažljivije u analizu, možemo primijetiti kako je pravi cilj iza toga dolazak na vlast, kako bi sve druge ideje – konzervativne, religiozne, nacionalističke – bilo lakše sprovesti u zakone i norme. Iako nigdje nije eksplicitno navedeno da je dolazak na vlast cilj, iz liste želja restriktivnih zakona koju navodi Neil Datta može se zaključiti da se takvi zakoni mogu donijeti jedino okupljanjem istomišljenika na vlasti (Despot, 2018). Usporedimo li to s progresivnim (lijevim) pokretima, možemo vidjeti da oni do nedavno nisu imali pretjerane ambicije prema ulasku u izborni sustav i formiranju vlasti. Desnica, s druge pak strane, nije naviknuta biti izvan vlasti, stoga im je formalno drugi, ali zapravo prvi veći i važniji gubitak vlasti bio dovoljan da se aktiviraju i ponovno navale na vlast, još desnije i jače, pokušavajući formirati sliku o „tihoj većini“ koja se do nedavno nije izjašnjavala, ali sada osjeća građansku dužnost stati u obranu svojih većinskih prava. Važno je napomenuti kako ideja te vlasti nije samo zakonska nego hegemonijska, jer teži konstituiranju društva po mjeri jedne specifične društvene skupine koja bi tada bila na vlasti. Također, potrebno je imati na umu kako ova strategija nije domaći organski proizvod, već je uvezena izvana, s obzirom na to da se iste prakse već mogu vidjeti u, primjerice, SAD-u ili Mađarskoj.

Targetiranje protivnika strategija je koju su konzervativni religiozno-politički pokreti vrlo dobro iskoristili, često pretjerujući u retorici prema protivnicima, o čemu će više riječi biti kasnije. Stvaranje neprijatelja često je korištena strategija za zbijanje redova i lako širenje ideja među saveznicima koji prepoznaju istog neprijatelja. U ovom su to slučaju domaći komunisti, uvezeni profesionalni revolucionari, mrzitelji svega hrvatskog, Srbi, Židovi, jugočetnici, homoseksualci, migranti i sl., a njihova je želja uništiti Hrvatsku i hrvatski identitet, vrijednosti, tradicije i sl. Dok ljevica uglavnom targetiraju probleme i nelogičnosti u sustavu, ovakav je optužujući govor puno bliži prosječnom hrvatskom građaninu kojemu je lakše za svoju neimaštinu kriviti nekoga od gore navedenih neprijatelja, nego probleme u sustavu. Ova je strategija također već viđena tijekom povijesti, s obzirom na to da se u trenucima teških ekonomskih i drugih situacija društvo gotovo uvijek radikaliziralo, jer je najlakši način za

razumijevanje situacije i nošenje s njom bio pronalaženje i žrtvovanje krivaca. Konzervativni religiozno-politički pokreti također targetiraju probleme u sustavu, ali za njih uglavnom krive protivnika, no o tome će više riječi biti u poglavlju o diskurzivnim praksama.

Dobar odabir publike jedan je od ključnih faktora za uspjeh nekog pokreta. Ako se poruke ne usmjere na pravu adresu, učinak će biti gotovo nikakav, čime se pokret marginalizira. Odabir publike kojoj se konzervativni religiozno-politički pokreti obraćaju vrlo je dobro osmišljen, s obzirom na to da su pokreti o kojima pišemo uspjeli pridobiti brojne simpatizere, ali i sljedbenike. Kao jedan od razloga za to već smo naveli dobru umreženost i povezanost među članovima pokreta, kao i njihove vanjske veze sa sestrinskim udrugama i Katoličkom crkvom, koju vidimo kao ključan faktor u diseminaciji glavnih poruka, prvenstveno zbog formata u kojem mogu širiti informacije, vijesti, vrijednosti i ideje.

Resursi su sve ono čime akteri i pokreti mogu raspolagati – vrijeme, novac, moć, utjecaj, ljudi, veze s drugim akterima i sl. Odabir resursa važan je kod onih pokreta koji zaista imaju resurse među kojima mogu birati. Teorija mobilizacije resursa rekla bi da uspjeh pokreta ovisi o vještini korištenja raspoloživih resursa, no ovdje bismo dodali kako je i njihov odabir u pojedinoj situaciji važan, jer je važno znati na koji resurs se u kojem trenu moguće osloniti. Konzervativni religiozno-politički pokreti u Hrvatskoj čine se dobrostojećima po pitanju financijskih resursa, budući da nije zamijećeno kako moraju pribjegavati nekim naročito kreativnim strategijama i taktikama pri organiziranju direktnih akcija, već imaju dovoljno resursa za, primjerice, podizanje tužbi protiv svojih oponentata te financiranje pojedinih medija.

4.2. Taktike

Taktike su „specifična sredstva implementacije strategije, oblici kolektivne akcije koje akteri društvenih pokreta poduzimaju“, a pokreti moraju pronaći taktike pomoću kojih će iznositi tvrdnje usmjerene prema targetiranim skupinama u različitim arenama (Meyer i Staggenborg, 2012: 11). Drugi autori, poput Taylora i Van Dykea navode kako su taktike namjerni trud za stvaranje promjene koji uključuje natjecanje s metama (oponentima) i razvoj kolektivnog identiteta unutar grupe (Taylor i Van Dyke, 2004, prema Meyer i Staggenborg, 2012). Isti autori navode kako taktički repertoari uključuju kulturne performanse, kao i direktno targetirane akcije koje proizvode i kulturne i političke promjene (Taylor i Van Dyke, 2004, prema Meyer i Staggenborg, 2012: 12). Taktike mogu biti one koje zaobilaze formalne okvire akcije, poput direktnih akcija, a mogu biti i institucionalizirane, koje koriste već postojeće formalizirane procedure (Meyer i Staggenborg, 2012: 12). Strategije i taktike ponekad više služe mobilizaciji i stvaranju kolektivnog identiteta, a strateški je odabir taktike vrlo važan za postizanje određenog cilja. Ako se previše fokusiramo na taktike unutarnje mobilizacije,

možemo propustiti djelovanje prema vanjskim akterima, oponentima i djelovanje na promjenu, a ponekad krivi izbor taktike može proizvesti dobar vanjski učinak, ali ne odjeknuti dobro među sudionicima pokreta i simpatizerima.

Taktike mogu biti nasilne i nenasilne, institucionalne i neinstitucionalne. Prema Sharpu (1973), nenasilne taktike mogu biti nekooperativne taktike, intervencije i taktike vezane uz proteste i persuaziju. Protesti i persuazija simboličke su taktike koje se koriste javnim govorima, peticijama, zastavama, posterima, transparentima, pamfletima i sl. Nekooperativne taktike su taktike građanskog neposlušta, poput bojkota, štrajkova itd., a interventne taktike su one u kojima akteri preuzimaju inicijativu i koriste se metodama sabotaže, štrajkovima glađu, invazijama, *sit-inovima* i sl.

Taktike kojima se koriste konzervativni religiozno-politički pokreti pažljivo su izabrane kako ne bi narušile konstruirani identitet pokreta, stoga se uglavnom radi o nenasilnim taktikama poput peticija, referendumu, mirnih hodova, bdijenja, sudskih tužbi i prosvjeda. Temelj svih ovih taktika stvaranje je narativa na kojem počivaju sve daljnje akcije.

4.3. Diskurzivne prakse

Diskurzivne strategije područje su koje konzervativni religiozno-politički pokreti najbolje koriste i u njemu se najbolje snalaze. Počivaju na nekoliko elemenata koje su akteri društvenog pokreta dobro detektirali te na njima izgradili veliki dio svojih akcija i političkih poteza. Prije svega, to je odlično stvoren temeljni narativ koji je preduvjet za sve ostale diskurzivne strategije. On se bazira na narativu koji je stvoren još u 90-ima, narativu o „pravim“ Hrvatima, kršćanima, hrvatskom kršćanskom identitetu, tradicionalnim vrijednostima, patrijarhalnoj obitelji i sl., a nadograđen je posljednjih nekoliko godina narativom o prodiranju imigranta koji će zamijeniti europsko stanovništvo (Pende, 2018), o uvođenju rodne ideologije (Narod.hr, 2018) i čestom izjednačavanju homoseksualnosti i pedofilije (Jutarnji.hr, 2013). Iz takvog narativa proizlaze tri već spomenuta ideologema sa snažnim mobilizacijskim potencijalom – vjera, obitelj i domovina.

Ivan Cerovac u svom radu *The Dark Side of Civil Society in the Western Balkans: Conservative NGOs and Liberal Democracy – the Case of Croatia* (2018) odlično detektira vrijednosti koje konzervativni religiozno-politički pokreti imaju, a vrlo dobro ih pretvaraju u diskurzivne strategije koje koriste u borbi protiv prava manjina. Osim već navedenih argumenata narušavanja hrvatske tradicije, Cerovac navodi njihovu tvrdnju da „*mainstream* politikom dominiraju manjine i antihrvatski interesi koje sponzorira EU“ (Cerovac, 2018: 18) te upozorava na promjenu u interesnoj i vrijednosnoj terminologiji gdje ekstremni NGO-i „aktivno zagovaraju vrijednosti, dok manjinske organizacije aktivno promoviraju svoje uske

interese“ (Cerovac, 2018: 18). Također, prema akterima konzervativnih religiozno-političkih pokreta, civilno je društvo jednako korumpirano kao i Vlada, stoga treba ukinuti javno financiranje organizacija civilnog društva i one trebaju biti privatno financirane (Cerovac, 2018: 19). Zanimljivo je da, istovremeno s njihovim upućivanjem kritika civilnom društvu, u njemu djeluju. Posljednja od diskurzivnih strategija koju navodi Cerovac, a koju akteri ovih pokreta koriste je ideja naroda koji treba odlučivati o svojim politikama, o čemu ćemo više reći nešto kasnije.

U teorijskom smo dijelu spomenuli *framing* kao strategiju koja koristi diskurz za postavljanje interpretativnog okvira unutar kojeg se odvija simbolička borba. Tanja Vučković Juroš, Ivana Dobrotić i Sunčica Flego u svom radu *The Rise of the Anti-Gender Movement in Croatia and the 2013 Marriage Referendum* (2020) ljudska prava karakteriziraju kao interpretativni okvir (*frame*). Ovdje je važno vrlo jasno napomenuti kako ljudska prava shvaćamo kao koncept koji je širi od samog interpretativnog okvira. Činjenica jest da desnica ljudska prava koristi kao interpretativni okvir pod koji pokušava ugurati homofobne, ksenofobne, mizogine i *pro-life* stavove, pozivajući se na demokratizaciju, slobodu govora i obranu hrvatskih tradicionalnih vrijednosti, ali je isto tako činjenica i da su ljudska prava puno više od toga. Akteri konzervativnih religiozno-političkih pokreta mogli bi reći da su konzervativne vrijednosti u okviru ljudskih prava pitanje hrvatske kulture, kao što bi to mogli reći i pripadnici kultura koje dan danas provode žensku genitalnu mutilaciju, odnosno sakaćenje te koriste isti taj argument tradicije i kulture za opravdavanje svojih postupaka. No, vrlo je važno postaviti jasnu granicu između pitanja kulture i pitanja ljudskih prava. Ta tema nažalost prelazi opseg ovoga rada, ali nam je za analizu ovog fenomena važno istaknuti da pitanje ljudskih prava ne smije biti svedeno samo na svoje tumačenje kao interpretativnog okvira.

U prethodnom smo se tekstu osvrnuli na stvaranje neprijatelja kao jednu od diskurzivnih strategija kojima se služe akteri konzervativnih religiozno-političkih pokreta, a koja se često koristi u kriznim vremenima kako bi se pronašao krivac za probleme i kako bi se društvo lakše nosilo s novonastalom situacijom. I dok se stvarni problemi zapravo nalaze drugdje, primjerice u postojećem ekonomskom sustavu, nekvalificiranim i nekompetentnim ljudima na važnim pozicijama, korupciji, kriminalu, zapošljavanju po stranačkoj, obiteljskoj i/ili kumskoj liniji, rupama u sustavu, pravosuđu, zakonima i slično, lakše se nositi s činjenicom da nema novaca, povlastica ili posla zbog toga što manjine traže svoja prava, nego zbog prethodno navedenih faktora. Diskurzivne prakse koje se tada koriste detektiraju, okrivljavaju, pa čak i demoniziranja (lažnog) neprijatelja. Uz okrivljavanje neprijatelja javlja se i narativ o „tihoj većini“ koja je do sada samo promatrala iz prikrajka, ali sada osjeća svoju građansku dužnost sudjelovanja u

demokraciji i borbe za očuvanje svojih većinskih prava „[...] jer kako se moglo čuti od brojnih panelista na Tradfestu, 'u Hrvatskoj se i dalje vodi specijalni rat', 'mi smo tiha većina koja nema prostora u medijima', 'u fokus moraju svjetonazorske teme'“ (Mamić, 2016). Uz narativ o tihoj većini, akteri govore i o „militantnom sekularizmu“, „naprednim i militantnim idejama i politikama“ i sl. (Mamić, 2016).

Budući da su posredovani jezikom, zahtjeve smo također svrstali pod diskurzivne prakse jer u sebi počesto nose skrivene performativne iskaze. Kako navodi Drakula u svom radu o desnom populizmu i Generaciji obnove, pozivajući se na Wolfreysa, „pokušaj objašnjavanja političkih fenomena vodeći se njihovim javno predstavljenim političkim programom ne oblikuje realnu sliku, već se ona može uočiti isključivo kroz promatranje društvenih i političkih praksi nekog pokreta ili stranke“ (Drakula, 2021: 33). Prema tome, ne možemo se osloniti samo na ono što piše u statutu udruge ili na ono što članovi te udruge govore u javnom prostoru, već posebnu pažnju moramo posvetiti njihovim činovima. Kako bismo to učinili, detaljnije ćemo analizirati dvije već spomenute inicijative konzervativnih religiozno-političkih pokreta – referendum o braku koji je inicirala udruga U ime obitelji te događaje oko ratifikacije Istanbulske konvencije u režiji udruge Istina o Istanbulskoj.

4.4. Primjeri mobilizacije pokreta

4.4.1. Referendum o braku

U prethodnim smo poglavljima kao primjere naveli neke od karakteristika i poteza pokreta koji se zalagao za promjenu ustavne definicije braka, no sada ćemo prethodno izložen teorijski okvir pokazati na samome primjeru. Jasno je kako akteri ove inicijative potpadaju pod definiciju konzervativnih religiozno-političkih pokreta, ali granica između pokreta i organizacije društvenog pokreta (*Social Movement Organization*) nešto je manje jasna. S obzirom na to da postoji mali (simbolički) put od inicijative, preko udruge do političke stranke i nazad, a da je udruga U ime obitelji ipak nastavila koristiti i neinstitucionalne metode za postizanje svog političkog cilja te da ima kontinuitet u pokušaju utjecaja na političku promjenu, ostatak ćemo pri karakteriziranju ovog fenomena kao društvenog pokreta.

Moglo bi se reći da su teme kojima se ovi pokreti bave privatne, ali sve dok inicijative koje pokušavaju oduzeti prava manjinama postoje, te teme jesu političko pitanje i moraju ostati javne. Javne su i arene u kojima se ovaj pokret odlučio boriti, a to su medijska, pravna, zakonodavna, ljudskopravaška i arena civilnog društva. Medijska je odabrana za lakše širenje poruka ljudima jer se niti jedna inicijativa ne može smatrati uspješnom ako nije upregnula dovoljno resursa kako bi uspjela zauzeti medijski prostor. S obzirom na to da su pitanja prava

LGBT zajednice i definicije braka tjednima, pa čak i mjesecima punile naslovnice i medijske sadržaje, možemo reći kako je korištenje ove arene bilo vrlo uspješno. Akteri su uspjeli dovoljno mobilizirati svoje resurse i aktivirati postojeću gustu mrežu koja je dalje diseminirala glavne poruke pokreta. Ono što se može detektirati kao jedna od taktika u medijskoj areni koju ovi akteri često koriste jest optužba spram medija za neobjektivnost i širenje govora mržnje prema njihovim pobornicima, koja je oko referenduma 2013. eskalirala uskratom akreditacija pojedinim novinarima za stožer U ime obitelji tijekom dočeka rezultata, zbog čega su se i drugi mediji solidarizirali i odbili doći u stožer (Jutarnji.hr, 2013), a slične optužbe akteri medijima upućuju i danas. Međutim, ne optužuju samo medije, već i druge protivnike, mahom političare i aktiviste za govor mržnje, nepravdu i uštkavanje.

Referendum o braku ne samo da je zaštitio brak kao temelj obitelji, osnovne stanice svakog društva, već je razotkrio i suženi prostor demokratskih sloboda – nametanje ideologije zloupotrebom političke vlasti, političku pristranost i neprofesionalnost velikog dijela medija, financijsku i političku povezanost SDP-a i HNS-a sa tzv. organizacijama civilnog društva, nepravedan izborni sustav koji oduzima vlast građanima i prebacuje je u ruke političkih stranaka, širenje mržnje, etiketiranje i uštkavanje neistomišljenika medijskim kampanjama blaćenja koje vode „tolerantni“ glasnogovornici mnogih udruga za ljudska prava i od HND-a nagrađivani novinari... (uimeobitelji.net, 2016)

O tempiranju i targetiranju već je bilo ponešto riječi u prethodnim poglavljima, stoga ćemo se radije osvrnuti na taktike i diskurzivne prakse. Pokretanje referendumske inicijative i prikupljanje potpisa legitimna su i formalna taktika koju su akteri ovog pokreta iskoristili u svrhu promjene Ustava Republike Hrvatske, ali je to bio prvi put da su građani pokrenuli referendum na nacionalnoj razini. Prva dva referenduma u Republici Hrvatskoj pokrenula je država, stoga se sudionici konzervativno religiozno-političkog pokreta vole hvaliti kako je to „prvi narodni referendum“, sugerirajući da je taj narod većina. Zahtjev za referendumom i takvo njegovo imenovanje ponovno su performativni – pozivaju se na to da narod želi referendum, a naglašavanjem pojma „narod“ daju dojam masovnosti pokreta i želje za promjenom, što je kasnije vrlo pametno iskorišteno u inicijativi Narod odlučuje. To naravno stoji dok „narod“ donosi odluke u skladu s tradicionalnim vrijednostima i vrijednostima aktera pokreta, ali, kako navodi Mudde, u povijesnoj se praksi svako odstupanje zatim uglavnom definiralo kao kazneno djelo, jer su donošeni zakoni koji su kršili slobode koje populistička desnica i danas najglasnije zagovara – poput slobode govora (Mudde, 2007: 148, prema Drakula, 2021).

Iako organizacije civilnog društva o kojima govorimo rijetko (ili nikada) ne govore o redukciji i nijekanju liberalnih prava, i premda nerado prihvaćaju ideju da bi većina trebala biti ovlaštena ući u privatnu sferu pojedinaca, svejedno drže da bi većina trebala biti u mogućnosti donositi

odluke o stvarima za koje se dugo smatralo da nisu pod njihovim legitimnim utjecajem. To je primarno povezano s čisto znanstvenim pitanjima, gdje se znanstvene teorije smatraju ideologiziranim i stoga su viđene kao promicanje privatnih interesa malih elitnih grupa. (Cerovac, 2016, prema Cerovac, 2018: 19).

Smještanje zahtjeva u diskurzivno polje i njegova performativna funkcija najbolje se mogu pojasniti na primjeru zahtjeva za unošenjem jezične konstrukcije u Ustav Republike Hrvatske. Akteri, dakle, zahtijevaju zaštitu (tradicionalne hrvatske) obitelji i ulazak definicije braka kao zajednice muškarca i žene u Ustav, što je čin ograničavanja prava onima koji su iz te definicije isključeni. Ova se strategija pokazala vrlo uspješnom, ali i teško probojnom, s obzirom na to da oponenti nisu uspjeli niti zaustaviti ovu inicijativu, niti mobilizirati dovoljan broj ljudi koji bi utjecao na drugačije rezultate referenduma.

4.4.2. Istina o Istanbulskoj

Akteri Istine o Istanbulskoj sami sebe nazivaju građanskom inicijativom, a sastoje se od brojnih udruga dio kojih smo već spomenuli u ovome radu. Kao i u prethodnome primjeru, granica između organizacije i društvenog pokreta tanka je, ali smatramo da su sve spomenute inicijative dio jedinstvenog konzervativnog religiozno-političkog pokreta u Hrvatskoj te se razlikuju samo u nekim pojavnostima.

Arene koje se koriste slične su arenama iz prethodnog primjera, uz dodatak javnog prostora koji se koristio za organizirani prosvjed. Što se tempiranja tiče, ono je ovog puta, za razliku od dobro smišljenog i pomno isplaniranog trenutka za akciju udruge U ime obitelji, bilo reaktivno, što znači da su akteri na pitanje ratifikacije Istanbulske konvencije morali reagirati *ad hoc*. Iako inicijativa nije bila uspješna i Hrvatska je ratificirala Istanbulsku konvenciju, dobra mobilizacija bila je rezultat rada između tzv. valova. Targetiranje je ovaj put bilo malo neuspješnije, vjerojatno zbog nedostatka vremena da se zagovaračka kampanja dobro pripremi, kao što je to bio slučaju prethodnoj inicijativi. Ipak, dobro su prepoznati saveznici, dok su oponenti i publika malo lošije izabrani jer se nije ciljalo na određenu grupu, već na svekoliko hrvatsko pučanstvo. Oponenti nisu bili samo određena društvena skupina, organizacija civilnog društva i sl., već i sama politička vlast. Diskurzivne su prakse ostale slične kao i tijekom inicijative za promjenu definicije braka, ali novost je bilo prebacivanje fokusa s glavne teme na pitanje roda i izmišljenog pojma rodne ideologije.

Građanska inicijativa Istina o Istanbulskoj okupila se jer želi, kao prvo, dati svoju podršku zaštititi žena i svih onih koji trpe bilo kakvo nasilje u obitelji ili izvan nje. Žena koja je zlostavljana od svog muža nema vremena čekati red da se u sigurnoj kući ukaže slobodno mjesto. Sustav zaštite žena treba još poboljšati. Međutim, želimo ukazati i na to da se u Istanbulskoj konvenciji, pod

krinkom borbe protiv nasilja nad ženama, podmeće uvođenje pojma „roda“ i rodne ideologije. Primjena rodne ideologije izazvala bi sasvim nepotrebnim pravni kaos i široki prostor za manipulaciju, a borbu protiv nasilja nad ženama, o kojoj postoji konsenzus u hrvatskom društvu, sasvim bi nepotrebno opteretila. (istinaoistanbulskoj.info, 2017)

Što se taktika tiče, opet su većinom korištena institucionalna sredstva poput javnih rasprava, skupljanja potpisa za referendume, tribina, sudjelovanja na sjednicama saborskog Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, žalbe pri Ustavnom sudu i sl., ali je u ovoj borbi iskorišten i prosvjed kao neinstitucionalno sredstvo.

Ako su akteri dio istog pokreta, imaju iste resurse, slične ili iste taktike, diskurzivne prakse, odnosno strategije uopće – zašto je jedna inicijativa bila uspješna, a druga nije? Odgovor možemo pronaći u moći koja stoji iza oponenta. U prvom slučaju oponenti su bili zagovornici prava LGBT osoba, što su uglavnom akteri koji se tek bore za osvajanje moći, dok su u drugom slučaju oponenti bili sami političari na vlasti, koji već raspolažu političkom moći. Također, ovom je slučaju pomogla i promijenjena struktura političkih prilika, kao i odsustvo prešutne podrške većih političkih stranaka. Tijekom ove inicijative, na čelu Vlade bio je Andrej Plenković, kojeg su tada i akteri iza inicijative i unutar stranke prozivali za skretanje ulijevo. Iako je bila neuspješna, inicijativa je još jednom demonstrirala prisutnost konzervativnog religiozno-političkog pokreta na aktivističkoj sceni u Hrvatskoj te utjecala na buduće poteze ostalih sudionika u tom polju.

Proučavajući strategije koje konzervativni religiozno-politički pokreti koriste, mnogo nas toga može podsjetiti na nešto već viđeno. Referendumske inicijative za koje su se ovi pokreti odlučili kao za strategiju utjecaja na zakone i norme u Hrvatskoj i na neki način ih prisvojili došli su od ljevice. I sami su akteri priznali da ih je na djelovanje potaknula inicijativa za lokalni referendum u Dubrovniku *Srđ je naš*, koja dolazi s lijeve strane političkog spektra. Konzervativni su religiozno-politički pokreti na koncept referenduma nalijepili narativ o narodu koji ima pravo birati svoje zakone i svoje političare, a ta se metoda za sad pokazuje prilično uspješnom.

Ulazak u civilno društvo pokazao se kao jako dobra strategija, budući da je ljevica do nedavno u tom području imala primat i uspijevala je kroz tu arenu upozoravati na probleme i nelogičnosti u sustavu, stoga je i konzervativni dio spektra shvatio prednosti te arene. Najveća aproprijacija ipak je vidljiva u domeni ljudskih prava. Prema Robinu, konzervativci su još od revolucije učili kako nove medije i izraze prilagoditi svom cilju (Robin, 2011: 72). Tako su antifeministkinje iskoristile postojeći feministički diskurz o ljudskim pravima govoreći da im se oduzima pravo da budu domaćice (Robin, 2011: 74). O sličnome govori i Cerovac (2018)

kada spominje desno preuzimanje vokabulara u svrhu prilagođavanja dominantnom narativu ljudskopravaškog diskurza. To u praksi znači da „oblikuju svoje političke poruke koristeći pozitivne neideologizirane termine ili liberalne termine čije značenje biva promijenjeno ili deformirano“ (16). Kao što Robin navodi, konzervativizam „pobjeđuje ljevičare na njihovom vlastitom polju i njihovim vlastitim metodama“ (Robin, 2011: 75). Ono što su konzervativni pokreti najbolje naučili i preuzeli od ljevice jest „moć političke agencije i potencije masa“ (Robin, 2011: 76), što se vrlo dobro može vidjeti na pokretima koje smo ovdje analizirali.

5. Zaključak

Društveni pokreti fenomen su koji svakim danom raste i razvija se, a pojavili su se kao sredstvo kojim marginalizirani i potlačeni mogu tražiti veću vidljivost, društvenu osjetljivost i prava. Ako se vratimo na Glasbergovu i Shannonovu definiciju s početka rada, možemo uočiti da autor govori o dualnosti onih koji su potlačeni i onih koji imaju moć te da se društveni pokreti počinju događati kada ugnjetavani počnu tražiti svoja prava. U posljednjih nekoliko desetljeća dolazi do preokreta u ovakvom shvaćanju društvenih pokreta, s obzirom na to da privilegirani članovi društva počinju koristiti strategije i narativ potlačenih u pokušaju ograničavanja njihovih prava. Takav preokret nije izostao ni u Hrvatskoj, gdje su se akteri okupili u konzervativni religiozno-politički pokret koji je kroz brojne inicijative pokušao utjecati na zakonodavstvo, javno mnijenje i politike koje se u Hrvatskoj donose. Ovaj smo pokret, na tragu Petričušić, Čehulić i Čepo (2017) okarakterizirali kao konzervativni religiozno-politički pokret zbog vrijednosti, ideja i interesa koje su uspjeli pretvoriti u kolektivnu akciju, a koji sadrže elemente konzervativnih, religioznih, reakcionarnih i populističkih ideja i politika.

Konzervativni religiozno-politički pokreti nenasilni su, najviše se koriste simboličkim taktikama, ali koriste i institucionalne i neinstitucionalne taktike. Pokazali su veliku sposobnost u prostoru javne borbe, najvećim dijelom zbog dobre mobilizacije resursa i odlične uporabe strategija. Od odabira arena, dobrog tempiranja i targetiranja, dobro izabranih taktika te baratanja dostupnim resursima i sredstvima institucionalne i izvaninstitucionalne borbe, najuspješniji su se ipak pokazali u diskurzivnim praksama, mahom uzimajući diskurz ljevice i prilagođavajući ga svojim političkim ciljevima. Takva pojava nije novost, ali je doživjela procvat u suvremenom dobu u kojem je zbog svakodnevne količine informacija i događaja katkada teško snaći se i probirati informacije koje su argumentirane i vjerodostojne. Svoju su dobru uporabu strategija usmjerili u prijepore po pitanju roda, seksualne orijentacije, shvaćanja pojma obitelji, odgoja djece i slične teme za koje smatraju da o njima treba odlučivati narod, odnosno društvena većina. Usporedimo li upotrebu strategija ljevice i desnice, možemo vidjeti

da je desnica dobro naučila gradivo od ljevice. Prava koja je ljevica izborila kroz duži vremenski period, desnica je uspjela ugroziti u vrlo kratkom roku. Možemo reći da je učenik nadmašio učitelja.

Predstavljaju li konzervativni religiozno-politički društveni pokreti realnu snagu ili se radi o marginalnoj skupini koja nešto zahtijeva? S obzirom na trendove u SAD-u i Europi, i to ne samo istočnoj, kao i činjenici da svjedočimo ponovnom nadiranjju društvene retraditionalizacije i pokušaja napada na stečena ljudska prava i slobode, možemo zaključiti da je riječ o pokretu koji ima snagu da značajno utječe na političke i društvene procese. No, ne smijemo zaboraviti da postoje i pokreti s druge strane političkog spektra koji će se javno i glasno suprotstaviti ovakvim pokušajima napada na izborena prava.

Literatura

- 40 dana za život. (2014). *O nama*. Preuzeto 30. lipnja 2021, s <http://40danazazivot.com/o-nama/>.
- Baradat, L. (2012). *Political Ideologies. The Origins and Impact*. Boston: Longman (Pearson).
- Barbarić, T. (13. travnja 2018). Tko je umjetnik sa zanimljivom instalacijom oko vrata na splitskom prosvjedu. *Tportal.hr*. Preuzeto 26. lipnja 2021, s <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/tko-je-umjetnik-koji-je-s-vaginom-na-glavi-prosvjedovao-protiv-istanbulske-konvencije-foto-20180413>.
- Blažević, M. (2. studenog 2012). GROZD: 'Zdravstveni odgoj je homoseksualna propaganda'. *24sata.hr*. Preuzeto 17. lipnja 2021, s <https://www.24sata.hr/news/grozd-zdravstveni-odgoj-je-homoseksualna-propaganda-287883>.
- Blee, K. M., & Creasap, K. A. (2010). Conservative and right-wing movements. *Annual review of sociology* (36), 269-286.
- Cerovac, I. (2018). The Dark Side of Civil Society in the Western Balkans: Conservative NGOs and Liberal Democracy – the Case of Croatia. U V. Džihic, G. Pudar Draško, S. Turčalo, K. Beshku i I. Cerovac (ur.), *Overcoming the Democratisation Deficit in the Western Balkans: A Road to (No)Where?*, (15-19). Beograd: Friedrich Ebert Stiftung.
- Cesar, S. (2020). *Priziv savjesti u medicini*. Zagreb: CESI.
- 'ČAK 85 POSTO PEDOFILA SU HOMOSEKSUALCI!' Skandalozna izjava HTV-ove novinarke Karoline Vidović Krišto na Facebooku. (6. lipnja 2013). *Jutarnji.hr*. Preuzeto 4. srpnja 2021, s <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/cak-85-posto-pedofila-su-homoseksualci-skandalozna-izjava-htv-ove-novinarke-karoline-vidovic-kristo-na-facebooku-1151087>.
- Čepo, D. (2017). Breeding Grounds for Croatia's Conservative Social Movements. *The Democratic Potential of Emerging Social Movements in Southeastern Europe*, 17-22.
- D. B. i T. V. (2. prosinca 2013). Rezultati referenduma o braku: 65,87% za, 33,51% protiv. *Dnevnik.hr*. Preuzeto 25. lipnja 2021, s <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/rezultati-referenduma-o-braku---313423.html>.
- Davidson, N. (2013). Right-Wing Social Movements: The Political Indeterminacy of Mass Mobilisation. U C. Barker, L. Cox, J. Krinsky i A.G. Neilsen (ur.), *Marxism and Social Movements* (277-298). London: Routledge.
- della Porta, D. i Diani, M. (2006). *Social Movements: An Introduction*. (2nd edition). Oxford: Blackwell.

- Despot, S. (28. ožujka 2018). Tajni plan obiteljiša: Žele zabraniti razvod, pobačaj, kontracepciju, prenatalnu dijagnostiku... Faktograf.hr. Preuzeto 12. lipnja 2021, s <https://faktograf.hr/2018/03/28/agenda-europe-istanbulska-konvencija-obiteljasi/>.
- Drakula, L. (2021). *Suvremeni konzervativni pokreti: od populizma do Generacije obnove* (diplomski rad). Filozofski fakultet, Zagreb.
- Društvene mreže sprdaju protivnike Istanbulske. (25. ožujka 2018). *Net.hr*. Preuzeto 26. lipnja 2021, s <https://net.hr/danas/hrvatska/drustvene-mreze-sprdaju-protivnike-istanbulske-svjesni-su-da-je-prosvjed-bio-podbacaj-cinjenice-im-nikad-nisu-bile-svete-a529d0b8-b1c2-11eb-8277-0242ac130040>.
- Fuko, M. (2007). *Poredak diskursa. Pristupno predavanje na Kolež de Fransu, održano 2. decembra 1970. godine*. Beograd: Karpos.
- Ganz, M. (2005). Why David Sometimes Wins: Strategic Capacity in Social Movements. U D. M. Messick i R. M. Kramer (ur.), *The Psychology of Leadership: New Perspectives and Research* (209-238). New Jersey i London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Glasberg, D. S. i Shannon, D. (2010). *Political sociology: Oppression, resistance, and the state*. Kalifornija, SAD: SAGE Publications.
- Hina. (1. prosinca 2013). Željka Markić se predomislila, sada zove sve medije. *Jutarnji.hr*. Preuzeto 4. srpnja 2021, s <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/zeljka-markic-se-predomislila-sada-zove-sve-medije-jutarnji-nece-ici-u-stozer-u-ime-obitelji-dip-upozorava-gradani-nam-dojavljaju-o-nepравilnostima-veci-broj-kutija-nije-zapecacen-924167>.
- Hod za život. (2016). *O nama*. Preuzeto 29. lipnja 2021, s <https://hodzazivot.hr/o-nama/>.
- Hromadžić, H. (30. siječnja 2020). Leksikon tranzicije: Rodna ideologija. *Novosti*. Preuzeto 15. lipnja 2021, s <https://www.portalnovosti.com/leksikon-tranzicije-rodna-ideologija>.
- Istina o Istanbulskoj. (2017). Letak „Istine o Istanbulskoj“. *Istinaoistanbulskoj.info*. Preuzeto 25. lipnja 2021, s <http://istinaoistanbulskoj.info/download/letak.pdf>.
- Istina o Istanbulskoj. (2017). Materijali „Istine o Istanbulskoj“ (listopad 2017. – ožujak 2017). *Istinaoistanbulskoj.info*. Preuzeto 25. lipnja 2021, s <http://istinaoistanbulskoj.info/gradanska-inicijativa>.
- Istina o Istanbulskoj. (2017). Predstavljanje građanske inicijative Istina o Istanbulskoj. *Istinaoistanbulskoj.info*. Preuzeto 25. lipnja 2021, s http://istinaoistanbulskoj.info/download/press_materijal_istina_o_istanbulskoj.pdf.

- Ivanović, R. (28. ožujka 2020). Zdravstveni odgoj u školi kao zasebni predmet (2. dio). *Reci.hr*. Preuzeto 25. lipnja 2021, s <https://reci.hr/aktualno/politike/zdravstveni-odgoj-u-skoli-kao-zasebni-predmet-ii/>.
- Jantol, T. (1994). Normativne implikacije konzervativnoga političkog mišljenja. *Politička Misao*, 31(1), 145-151.
- Jasper, J. (2004). A strategic approach to collective action: Looking for agency in social-movement choices. *Mobilization: An International Quarterly*, 9(1), 1-16.
- Keddie, N. R. (1998). The New Religious Politics: Where, When, and Why Do "Fundamentalisms" Appear?. *Comparative studies in society and history*, 40(4), 696-723.
- Klandermans, B., & Mayer, N. (2005). *Extreme right activists in Europe: Through the magnifying glass*. Routledge.
- Lo, C. Y. (1982). Countermovements and conservative movements in the contemporary US. *Annual Review of Sociology*, 107-134.
- Mamić, T. (29. listopada 2016). Vodeći konzervativci u Hrvatskoj: 'Kako se mislimo boriti protiv pobačaja i kurikuluma'. *Jutarnji.hr*. Preuzeto 4. srpnja 2021, s <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/vodeci-konzervativci-u-hrvatskoj-kako-se-mislamo-boriti-protiv-pobacaja-i-kurikuluma/5196895/>.
- McAdam, D. (1982). *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970*. Chicago: University of Chicago Press.
- Meyer, D. i Tarrow, S. (9. i 10. kolovoza 1998). *The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century*. Lanham i Oxford: Rowman & Littlefield.
- Meyer, D. S., & Staggenborg, S. (2012). *Thinking about strategy* [prezentacija na radionici]. Behavior/Social Movement Section's Workshop, "Movement Cultures, Strategies, and Outcomes Američke sociološke asocijacije, Hofstra University, Hempstead, New York.
- Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. (2018). *Sve što trebate znati o Konvenciji Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*. Preuzeto 16. lipnja 2021, s <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti/2018/03%20o%C5%BEujak/28%20o%C5%BEujka/Istanbulska/index.html>.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. NN 10/2019-212.

- Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva. (2003). *Misija, vizija, ciljevi*. Preuzeto 3. lipnja 2021, s <https://zaklada.civilnodrustvo.hr/zaklada/misija-vizija-ciljevi>.
- Nagle, A. (2017). *Kill all normies: Online culture wars from 4chan and Tumblr to Trump and the alt-right*. Winchester, UK i Washington, SAD: Zero Books.
- Pavić, S. (3. lipnja 2018). Kako su u Hrvatsku uvezeni obrasci i 'know how' za promjenu društvene klime: Hrvatska konzervativna revolucija zapravo je preslika metoda izvana. *Jutarnjilist.hr*. Preuzeto 4. srpnja 2021, s <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/kako-su-u-hrvatsku-uvezeni-obrasci-i-know-how-za-promjenu-drustvene-klime-hrvatska-konzervativna-revolucija-zapravo-je-preslika-metoda-izvana/7426926/>.
- Pende, H. (13. rujna 2018). Velika zamjena stanovništva kao posljedica europske demografske krize i imigrantske EU politike. *Narod.hr*. Preuzeto 4. srpnja 2021, s <https://narod.hr/hrvatska/dr-sc-hrvoje-pende-velika-zamjena-stanovnistva-kao-posljedica-europske-demografske-krize-i-imigrantske-eu-politike>.
- Petričušić, A. (2015). *Religiopolitics Through Law: Use of Legal Norms and Institutions by the Croatian Conservative Social Movement* (diplomski rad). Central European University, Budimpešta.
- Petričušić, A., Čehulić, M. i Čepo, D. (2017). Gaining political power by utilizing opportunity structures: An analysis of the conservative religious-political movement in Croatia. *Politička misao: časopis za politologiju*, 54(4), 61-84.
- Republika Hrvatska. (1978). Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece. NN 18/78, 88/09.
- Republika Hrvatska. (2014). *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola Republike Hrvatske*. NN 92/14, 98/19.
- Robin, C. (2011). *The reactionary mind: conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*. Oxford: Oxford University Press.
- Ryznar, A. (2017). *Suvremeni roman u raljama života: studija o interdiskurzivnosti*. Zagreb: Disput.
- Sharp, G. (1973). *The Politics of Nonviolent Action, Part One: Power & Struggle*. Boston: Porter Sargent Publishers.
- STRUNA. (2011). Diskurs. *Struna – hrvatsko strukovno nazivlje*. Preuzeto 5. lipnja 2021, s <http://struna.ihjj.hr/naziv/diskurs/25343/#naziv>.
- Tarrow, S. (2011). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Tarrow, S. G. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, V. (1989). Social Movement Continuity: The Women's Movement in Abeyance. *American Sociological Review*, 54(5), 761-775.
- U ime obitelji. (1. prosinca 2016). Referendum o braku: 1.12.2013. građani pobijedili političare, njihove udruge i medije. *Uimeobitelji.net*. Preuzeto 30. lipnja 2021, s <https://uimeobitelji.net/referendum-o-braku-1-12-2013-gradani-pobijedili-politicare-njihove-udruge-i-medije/>.
- U ime obitelji. (2018). Statut. *Uimeobitelji.net*. Preuzeto 3. lipnja 2021, s <https://uimeobitelji.net/wp-content/uploads/2018/09/Statut-17Jul18.-iz-Registra-udruga.pdf>.
- Vijeće Europe. (2014). *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske i Biblioteka Ona.
- Vučković Juroš, T., Dobrotić, I. i Flego, S. (2020). The Rise of the Anti-Gender Movement in Croatia and the 2013 Marriage Referendum. *Europe-Asia Studies*, 72(9), 1523-1553.
- Željka Markić: Istanbulska konvencija kroz zakone nameće uvođenje rodne ideologije. (24. ožujka 2018). *Narod.hr*. Preuzeto 4. srpnja 2021, s <https://narod.hr/hrvatska/zeljka-markic-rodna-idelogija-ik-dio-pravnog-sustava-odnosno-zakoni-namecu-uvodenje-rodne-ideologije>.

Sažetak

U ovom se radu govori o strategijama konzervativnih religiozno-političkih društvenih pokreta u Hrvatskoj. Strategije koje smo analizirali sastoje se od arena, tempiranja, targetiranja, taktika, diskurza i zahtjeva (Ganz, 2005; Meyer i Staggenborg, 2007; Jasper, 2004). Početna je teza bila da su konzervativni religiozno-politički pokreti u Hrvatskoj svoje strategije preuzeli od progresivnih društvenih pokreta (Robin, 2011). U prvom dijelu rada bavimo se definiranjem konzervativnih pokreta, zatim donosimo pregled važnijih akcija i inicijativa koje ilustriraju razvoj hrvatskih konzervativnih religiozno-političkih pokreta te njihovu analizu. Na posljetku se bavimo analizom strategija kojima se akteri ovih pokreta koriste, posebno naglašavajući važnost diskurzivnih praksi koje su uspješno aproprirali i koriste ih u pokušaju izvrtaanja teza i oduzimanja ljudskih prava, što je potvrdilo početnu tezu. Namjera ovog rada je doprinijeti istraživanjima rastućeg fenomena društvenih pokreta s desne strane političkog spektra, s obzirom na to da nam u domaćoj literaturi nedostaje njihove sustavnije analize.

Ključne riječi: konzervativni religiozno-politički pokreti, akteri, strategije, taktike, diskurz

Strategies of Conservative Social Movements in Croatia

Summary

This paper discusses the strategies of conservative religious-political social movements in Croatia. The strategies we analyzed consist of arenas, timing, targeting, tactics, discourse, and requirements (Ganz, 2005; Meyer i Staggenborg, 2007; Jasper, 2004). The initial idea was that conservative religious-political movements in Croatia took their strategies from progressive social movements (Robin, 2011). In the first part of the paper, we deal with the definition of conservative movements, and then we provide an overview of important actions and initiatives that illustrate the development of Croatian conservative religious-political movements and their analysis. Finally, we analyze the strategies used by the actors of these movements, especially emphasizing the importance of discursive practices that they have successfully appropriated and use in an attempt to distort theses and deprive human rights, which confirmed the initial idea. The intention of this paper is to contribute to the research of the growing phenomenon of social movements on the right side of the political spectrum, given that we lack their more systematic analysis in the domestic literature.

Key words: conservative religious-political movements, agents, strategies, tactics, discourse